

“AVRUPA”, “AVRUPALILIK”, HIRİSTİYAN “AVRUPA FİKİRİ” VE “DİN”

Mevlüt ALBAYRAK¹

Öz

Bu çalışmada, Avrupa, Avrupalılık, Avrupa fikri ve din kavramlarının açılımı ele alınacaktır. Tüm bu kavramların içinde Türkiye'nin kendine özgü, kendi özü içinde bir baş ya da bir ada olduğu tezi savunulacaktır. Avrupalılık ve Türkiye içerikleri bakımından özdeşdir. Avrupa, Avrupalılar için gerçek bir kıta ve fikirdir, ancak, kanaatimce, bu küremizdeki insanlar ve tüm canlılar için tehdit olabilecektir. Avrupa, eninde sonunda çökecektir. Avrupa'nın çöküşü, kanaatimce, dünyamızdaki “Öteki Başlar” için çok daha önemlidir. ben başka bir fikre inanıyorum, yeni bir baş, yeni bir etki yeni bir yaratıcılık için. Kendine özgü Türkiye varlığı başı Tanrı adına ve tüm canlılar adına gerçekleştirecektir. Bu bağlamda din, özellikle İslam, dünyamızı anladığımız düşünme ve yaşamımıza ait olan fikir ya da kimlik için çok önemli bir faktördür.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Avrupa, Avrupalılık, Fransa, Valery-Derrida, Bauman, Türkler ve Müslümanlar, Din.

“EUROPE”, “EUROPEANESS”, CHRISTIAN “IDEA OF EUROPE” AND “RELIGION”

Abstract

In this essay, Europe, Christian European, European idea and religion notions will be treated. In all of these notions, Turkey is Europe's other cap or peninsula. Europeanness and Turkish is in its own contexts identical. Europe is a real continent and idea for Europeans scholars, but, I think that it may be threat for human beings and the other living creatures in our globe. In the end, Europe will collapse. The collapse of Europe, I think, is more important for “Other Headings” in our World. I believe to idea elsewhere, for a new head, a new affect, a new creativity. This head that there is self-Turkey will make real the universal idea for God and for living creatures. In this respect religion, especially İslam, is more important factor of idea or identity who belongs to our thinking an living that we understand the our World.

Keywords: Football, Europe, Europeanness, France, Valery-Derrida, Bauman, Turks and Muslims, Religion.

“Avrupa'nın geçmişi zalimdir.”²

“Biz Avrupalılar” diyordu, Francis Bacon.³

“Savaş meydanı kimliğin öz yurdudur.”⁴

Futbol müsabakalarını izlemekten hoşlanırım. Çocukluğumdan getirdiğim güzel “miras”larımdan biridir. Bu mirasta, babamın amatör futbol serüveni ve tek kanallı televizyon zamanında birlikte Avrupa ve Dünya kupası maçlarını izlememizin payı son derece büyük ve önemlidir. Rusya'da gerçekleşen 2018 dünya kupası maçlarını izlerken, birçok düşünce zihnimde akıp gitti. Bir “iz” bırakmış olmalı ki, bu yazıyı yazmaya

¹ Prof. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü (mevlutalbayrak@sdu.edu.tr)

²Ricoeur, Paul (2004), “Avrupa İçin Yeni Bir Ethos Üzerine Düşünceler,” (Çev. M. H. Doğan), Cogito, Sayı. 39, Bahar 2004, s. 163.

³Pagden, A., (2010), “Avrupa: Bir Kıtayı Kavramsallaştırma,” Avrupa Fikri, s. 47.

⁴Bauman, Zygmunt (2017), Kimlik (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik, s. 95.

Gönderim Tarihi: 20.07.2018, Kabul Tarihi: 27.08.2018
Tabula Rasa: Felsefe & Teoloji, Sayı: 28, Eylül 2018, s. 1-26.

başladım. Konu futbol olmayacak elbette, ancak yaşamakta olduğum bir şimdiden geriye doğru bir serüveni izlemenin gerekliliğine odaklanacağım. Spor, eğer bir dünya seyir alanı içinde gerçekleşiyorsa, hiçbir zaman spor olarak kalmaz. O bir oyun olmanın ötesinde, dünya kamuoyunda görünür olmanın ötesinde, ülke olarak yetenek ve hünerlerinde sergilenme alanını sunar. Diğer politik enstrümanlara girmek istemiyorum.

2018 Rusya Dünya kupasında Afrika’dan Asya’ya, Avrupa’dan Latin Amerika’ya kadar onlarca ülke yer alıyor. Sınırlarımızın hemen yanı başında İran, dini birlik dünyası yaşadığımızı dile getirdiğimiz Suudi Arabistan, sömürge yaşamış Fas, büyük çalkantı ve iç savaş yaşamış Sırbistan, onun yanında Hırvatistan. Tüm bu ülkelerin bir kupada yer alması dünya seyircisi açısından önemlidir. Sınırları bir yandan Ortadoğu’ya diğer yandan Avrupa’ya uzanan Türkiye, grubundan çıkamadığı için bu Kupa’da yer alamadı. Avrupa’nın çizmesi İtalya, ya da *Roma*, Avrupa’nın kökeni Yunanistan, ya da *Atina*, Türk Milli takımı gibi şampiyonaya katılamadı. Avrupa’nın en büyük futbol takımı olarak görülen Almanya 2. tura geçemedi. Bunun nedenleri burada tartışılmayacak. Ancak bu durum, bazı sıradan soruları açık etti. “Biz Kimiz?” ve nereye aitiz? Biz, Avrupalı isek, ya da Avrupa’ya ait isek neden Avrupa’nın çok sıradan ülkeleri bu Kupa’da yer alıyor da biz alamıyoruz? Eğer Ortadoğu ya da Afrika ülkesi isek, neden Fas ya da Suudi Arabistan’ın grubunda yer almıyoruz? Bunlar futbol söz konusu olduğunda hiçbir karşılığı olmayan sorulardır. Biz coğrafyamızın varlığının müstesnalığıyla övünen bir ülkeyiz; Avrupa’yla yarışmaktayız. Biz Avrupalıyız; ne coğrafya ne de kültür. Avrupalıyız, aklın evrensel miras olması yüzünden.

Türkiye, “Avrupalı” ve “Avrupa” kavramlarının içinde, yanında ya da sınırında olarak nasıl bir kavramlaştırmaya muhatap olmaktadır? Futbol ya da diğer uluslararası müsabakalar bir yana, bu sorunun bir adlandırması var mıdır? Türkiye Avrupa’dadır, aynı zamanda da Ortadoğu’dadır. Bu durum birbirini var eden, birbiriyle beslenen iki karşıt tutum alışı göstermektedir. Avrupalı kendi dışındaki tüm adlandırmaları bir gerçeklik olarak görmekte midir? Türk ya da Müslüman sadece birer addan mı ibarettir? O bir adlandırmanın ötesindedir. Türkiye hem zihin ve yetenek olarak hem de Avrupalılık tanımı içinde Avrupalıdır. Avrupalılık bir coğrafya adının ötesinde bir dünya tasavvurudur. Ancak bugün anladığımız anlamda bir medeniyet kuşağı anlamında Avrupalılık farklı bir şeydir. Avrupa, Aydınlanma, Derridacı yorumla, Kutsal kitapların “ışık” olsun dediği bir dünyanın karşılığıdır, ancak eksiktir.

Türkiye Avrupa Birliğine girmek için bütün enerjisini harcadığını iddia ediyor. Bu doğrudur. Ancak Avrupa Birliği ile Avrupa arasında birebir özdeşlik var mıdır? Politik- ekonomik bir Birlik ile Avrupalılık aynı şeyi mi amaçlar? Avrupa fikri, Birlik oluşturma anlamında siyasi bir fikirdir. Amaç ise 2. Dünya savaşı sonrasında yaşanan Avrupa sahasındaki çöküşün önüne geçmektir. Burada Avrupa, “ortak ve seçilmiş bir ulus-üstü siyasal ufka yöneliyordu.”⁵ Bu yönelme gerçekleştirildi mi? Coğrafya olarak Avrupa’nın ürettiği siyaset buna en büyük engeli oluşturdu. Avrupalı olma, *ekonomik ranta ve ekonomik güce* kurban edildi. Avrupa fikri, Avrupalı genelin katılımını dikkate almadı, alamadı. Bir Pazar lobisi olarak Avrupalılık, demokratik istikrarsızlığın da kaynağı haline geldi. Bu tür bir Pazar birliği, Avrupalı halkların “Avrupa’yı kendilerine yabancı” bir yer haline dönüştürdü.⁶

Bu yazı 2018’den bakarak bir değerlendirmedir, ancak referansları ağırlıklı olarak 2000 yılı öncesi metinler olacaktır. Bunun anlamı, şimdinin izi şimdiye ait değildir

⁵Zarka, Yves Charles (2014), “Avrupa İçin Hangi Gelecek?” Jurgen Habermas ile Avrupa’yı Onarmak (Çev. Z. Karagöz, M. E. Yılmaz, Z. Atay), İstanbul: Pinhan, s. 8.

⁶Zarka (2014): 11.

vurgusuna gönderme yapmaktır. Çalışmada adı geçen kavramların zihinsel ve uygulamısal arka planına bakarak, şimdinin serüveninde Türkiye'nin içeriğine bakmaya çalışacağım. İçerik bir şeyi yapan şey, yani özdür. Bu da konuşma konusu yapılanın mevcut durumundan öte başlangıç anlarına başvuruyu gerekli kılacaktır. Bunu özellikle 20. Yüzyılın başlangıcından itibaren Avrupalı felsefecilerde görmekteyiz. Husserl'in "Avrupa bilimlerinin krizi," ya da "Avrupa İnsanlığının krizi" ya da bunalımındaki arayışı bir Avrupa arayışıdır. Aynı şekilde öğrencisi Heidegger'in veya Fransız Valery'nin "tinin bunalımını Avrupa'nın, Avrupa kimliğinin," "Avrupa kültürünün bunalımı" krizi şeklindeki tanımlamaları başlangıcın umudunu açmak içindir.⁷ Tin "iktidarsızlık" krizini yoksunlaşmasıyla yaşamaktadır; hem insan etik tavır alışları, hem de bilimsel akıl gücü bakımından tinsel yoksunluk, veya başka gücün Avrupa'ya büyümesine kaptırması.

Avrupa: Teolojik Kurgu

Sloven felsefeci Slovoj Zizek, "Avrupa Ne İstiyor?" adlı makalesinde, Ülkesinin Avrupa Birliğine alınması serüveniyle ilgili olarak, gidilecek olan Avrupa'nın kendilerine nasıl bir katkısı olacağını sorgulamaktadır. Avrupa kendi Hıristiyan kimliğini koruma telaşı yaşayan çelişkiler coğrafyasıdır. Ona göre, Avrupalı demokratik görünen yapı, "özgürlüğe karşı esas tehdidin Hıristiyan olmayan köktendincilik olduğunu ispat etmek için" elinden gelen her yolu denemekten geri kalmamaktadır. Bu korku üretmeye dayalı durumun Avrupalı insanın "kendi özgürlüğü"nü kısıtlamasına yol açabileceği endişesi de sorgulanmamaktadır. Özgürlüğe karşı olan "teröristler" bellidir ve onlar "başka dünyanın sevgisi"nden dolayı Avrupa'ya mahvedebilecek bir duyarsızlığa sahip ötekilerdir. "Müslüman öteki nefreti"nin⁸ bu tanımlaması ile girişte dile getirdiğim futbolla ilgili cümlelerim arasında elbette hiçbir bağ yok.

Ancak Avrupalı olanın başarı ve yetenek tanımlaması, ötekini var etme biçimiyle özdeştir. Avrupa, Grek-Hıristiyan kökenlidir ve bu köken evrenin biricik tanımlayıcı gücüdür. O aydınlanma serüveninden itibaren değil, daha öncesinde de ötekini hep şiddet ve huzur bozucu olarak tanımlayan bir geleneğe sahiptir. *Yeryüzünde bozguncudur*, ama biz düzenleyiciyiz, barışçılız diye de çığlık atmaya yeteneklidirler. Öykü çok eskilere dayanır, Grek'ten başlayalım. Grek'te yabancı dışarıda tutulması gerekendir. Öteki kanıtsızdır ve irrasyoneldir. Bu, Hıristiyan Ortaçağın teolojisinde koşulsuz yer bulmuştur. Mesela, Aquinas *suma contra gentiles*'de, Hıristiyan inancının birçok gösterge ve kanıt tarafından nasıl onaylandığını ve desteklendiği üzerine konuştuktan sonra, [Hz] Muhammed gibilerin "tarikatlar" diye adlandırılacak şeyin kurucuları olabilmeleri için hiçbir temele sahip olmadıklarını göstermeye çalışır. İslam'ın bedensel çekiciliği dışında, [Hz] Muhammed'in ileri sürdüğü kanıtların hiçbir karşılığı mevcut değildir. O tarihsel olmayan hikâyelerle yanlış doktrinleri katıp karıştırmıştır. Ayrıca o peygamberlik iddiasını doğrulayacak mucizelerden de yoksundur. Hz. Muhammed'in arkadaşları "ilahi konularda ehil olmayan...ama çöllerde yaşayan barbarlar"dır. Bu insanlar kesinlikle eleştiriye kapalı kişilerdir. Bu barbarlar sayıları ve güçleri yoluyla, başkalarını Müslüman olmaları için zorlayabiliyorlardı.⁹ İslam, "şiddet ve kılıcın dini," "zevk ve sefa dini olarak" tanımlanmasının yanı sıra, Hz. Muhammed "deccal olarak" resmedildi. O bir peygamber değildi ve "bir din kurmadığı için kesinlikle şeytan tarafından cesaretlendirilmişti."¹⁰

⁷Derrida, Jacques (2003), *Öteki Hedef* (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 36-37.

⁸Zizek, Sovej (2015) "Avrupa Ne İstiyor?," Avrupa ne istiyor? Avrupa Birliği ve Onun Hoşnutsuzlukları (Çev. Bora Verili), İstanbul: Can, s. 58.

⁹Watt, W. Montgomery (2013), *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi* (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara: BilgeSu, s. 112.

¹⁰Watt (2013): 113-16. Bu bakış açısı için bkz., Alighieri, Dante (2017), *İlahi Komedi*, Cehennem, Araf, Cennet (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul: Oğlak.

Bu tarihi-teolojik resim, öteki adını alan, ya da bizden olmayanı yok sayma üzerine inşa edilmiştir. Aynı zamanda tüm bu ürkütücü ifadeler modern dönemde modern okuyucu tarafından her yerde bulunabilecek yeni cümlelerle sunulmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, bu öteki barbarların “çoklukları,” “sayıları,” “güçleri”dir. Avrupalı için bu da tehlikeden başka bir şey ifade etmez. Avrupalı kendi zaaflarını ve eksikliklerini örtmek için bir öcü ve düşman yarattı. Buna da en uygun kimlik Müslümanlardı. Kendi eksiklikleri ve zaafılarından Müslümanlara ahlaki ve insani olmayan söylemlerde bulundular. Bunun neden böyle olduğunu Voltaire, Kur’anı kastederek, çok açık bir şekilde şu cümlelerle izah ediyor:

Biz o Kitaba sayısız saçma sözler kondurduk. Oysa Kur’an’da bunların hiç biri yoktur. Keşişlerimizin asıl zoru; Müslüman olan Türklerdi. İstanbul’u fetihlerine başka türlü karşı konulamayınca, onlar aleyhine bir sürü kitaplar yazıp durdular. [...] Baştan sonra uydurma olan bütün bu yalanlara Avrupalılar inanmıştı.”¹¹

Müslüman Türk’ün değer dünyasını şiddet ve kılıç gücüne bağlama çabasının, yıkıcı bu zihinsel çabanın sürekliliği, Avrupalılık inşasından da merkezi bir role sahiptir. Avrupalı, bu yanlış ve insanlık için felaket oluşturuca “uydurma olan bütün bu yalanlara” inanç boyutuna taşıyarak, teolojik bir yeni görevlendirme icat etmiştir. Avrupalılık metinsel bir inşadır ve bu inşa ile kendi yüzünü gizlemek te metinsel temellidir. Başarısızlık hep öteden gelir. Bu yargı Avrupalı olanın biricik varoluş dayanağıdır. Türkleri öcü olarak tasvir eden temelsiz birçok metin, çizi mevcuttur. Bunlar Avrupa’nın diriliğinin kaynağıdır. Avrupalı bundan mı ibarettir? Avrupalılık “olgusu” ve Avrupalıların birlikteliği vurgusu bir ideoloji olarak buradadır. Küreselleşme, kültürlerin çoğulluğu ve medeniyetin nimetleri gibi kavramlar da tıpkı yukarıdaki kavramlar gibi Avrupalıdır ve sektörelidir. Batılı birçok siyaset ve düşünce adamının dikkatini çeken bir olgu olarak çok kültürlülük, ister istemez egemen kültürün altında bir müze malzemesidir ve izleyenler için heyecan vericidir. Çok kültürlülük bir soruyu kaçınılmaz kılmış gibidir. “Biz Kimiz?”¹² Bu arenada sorulması zorunlu soru halini almıştır. Bizi biz yapan değerler nelerdir? Her bir tarafın cevabı farklıdır: Avrupalılık ve karşısında İslam ve bir ötede Asyalılık. Avrupalılık bir din midir? Avrupalılık, neden karşısına birilerini ya da bir şeyleri almak zorundadır? Grek-Hiristiyan bir sentez midir? Ya da İbrani-Grek ve Roma Avrupa mıdır?

Yazımda karşımıza çıkan günlük politik bildirimlere de yer vereceğim. Bu hakkında konuşulan şeyin sıradan politik bir ihtiras adlandırması olmayı aşan bir durum olduğunu göstermek için gerekli olacaktır. Çünkü kavramlar sadece teolojik sınırlı değil, aynı zamanda politik-teolojiktir. Avrupalılığın içini dolduran ve birbirinin iç içe geçtiği iki temel kavram teoloji ve teleolojidir. Bu durum olgusaldır. Michael Meyer, *The Death (and Birth) of Europe* isimli kısa yazısına şu cümleyle başlamaktadır: “Valery Giscard d’Estaing Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik için katılmasına işaret ederek, bu Avrupa’nın sonu olacaktır.”¹³

Son bir kıyamet adlandırmasıdır. Salt politik bir yargı, yazıya döküldüğünde teolojik dile dönüştürülerek erek haline gelmektedir. Teolojik olan üzerinden bir varlık tecrübesi, başka bir varlık tecrübesinin nasıl sonu olabilir? “Ölüm” ve “doğum” bir tercih midir? Avrupa’nın sonu bir başkasının o yere girmesiyle mi yaşanacaktır? Avrupa bir yer midir? Çitlerle çevrili bir kıta fobisi değil midir bu? Bu bir hezeyan mıdır? Çaresizlik ya

¹¹Voltaire, Francois-Marie Arouet (2015), *Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler* (Çev. Egenur Ay), İstanbul: Zepros, s. 14-5.

¹²Huntington, Samuel P. (2004) *Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı* (Çev. Aytül Özer), İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.

¹³ Michael Meyer (2002), “The Death (and Birth) of Europe,” *Newsweek*, Aralık 23, s. 14-15.

da korku mu? Konuşmayı biraz daha günlük politik alana çekelim. “Bir Arap ya da bir Çinliyle ortak anlayışlarımız” fazla yoktur.¹⁴ “Homo europoeus’un niteliği “arzular ve irade gücü”dür.¹⁵ Ortak anlayışlarımızın yokluğu, benim ya da diğerinin sonunun nedeni midir? Korkuya dayalı psikoanalitik tanımlamalar Batılı yaratımıdır. Arzu ve irade gücü insanın doğasıdır ve sorumluluğunun çıkış yeridir. Olanı başlatmak mirasın uygulanmasıdır. Avrupalı her şeyin mülkiyetini kendisine hak olarak görmektedir. John Locke, “Tanrı dünyayı, gayretli ve rasyonel olanın kullanımına verdi (ve emek, dünyaya yönelik onun tasarruf hakkıydı); huysuz ve kavgacı olanın hayal gücüne ya da açgözlülüğe değil,” diye yazıyor. Asad bu cümleyi şöyle ifade ediyor: “Tüm halkları ilgilendiren mülkiyet, Avrupalının temellük ettikleri, ekip biçtikleri ve daha sonra hukuken kendi mirasları olarak Avrupalı kuşaklara aktardıkları ölçüde “Avrupalı”ydı.”¹⁶ Burada insan tümel bir gerçeklik değildir. Avrupa’nın dışında kalan, onun mükemmelliğini olumlayan, huysuz ve kavgacıdır ve Avrupa’nın dışındadır. Bu kabul, sapkın bir inançtır. Bu inancı inşa eden akıl yürütme, hayali ve yenilebileceği düşünülen düşmanlar yaratmaktan geçer. K. P. Kavafis’in, “Barbarları Beklerken” isimli şiirinde, bu kavgacı olanın varlığına inanç çok güzel betimlenir:

“iyi de barbarlar olmadan ne yaparız şimdi?
O insanlar bir tür çareydi derdimize.”¹⁷

Kavafis’in dizelerinde beklenen “çare” Türkiye midir? Fransa Avrupa mıdır? Fransa Avrupalı mıdır? Her ikisi de mümkündür. Muhtemelen tersi de. Meyer, Giscard’ın Avrupası, “Avrupalı olma fikrini” kaybetmiş olan Avrupa’dır. Giscard bir kültür, bir gelenek ve tarihe bağlı olmaktan söz ediyor. Onun sorunu kökenin sonunun gelmesidir. Avrupa nedir? cevabı sorunun içinde bulacağız. Teoloji, bir çatallanmaya giriyor ve bu da Avrupalılık kavramının teleolojisi olarak kabul görüyor.

Avrupa’nın temelinde mottolaştırılmış üç dünyanın ortak adı yer alır. “Grek Avrupa’nın anasıdır.” Grek, büyü bir “mucize”nin adı mıdır? Sadece modern dünyayı değil, tüm Grek sonrası dünyayı Greksiz düşünemeyiz. Grek, aklın özgürlüğüdür ve aklın kendi başına kararlar labailme gücüdür. O, bir anlamda, kutsanmamış, kutsaldır. Sacayağın ikinci ayağı “Roma” ve üçüncüsü “Hıristiyanlık”tır. Buna daha kapsamlı bir şekilde İbrani-Grek geleneği demek daha anlaşılır olacaktır. Ama çok kolay bir ifadeyle bunu söyleyemeyeceğiz. Yahudisiz Hıristiyanlık kendini kutsalın dışına atılmıştır. Daha doğrusu Avrupa, Yahudi olana da Müslüman Türk’e de özdeş tanımlamalar altında bakar; öteki ve dışarıdan. Avrupa’ya İbrahim ve onun çocukları dâhil edilmemiştir. Avrupa Yahudisiz ve Müslümansızdır, burada. O kendi duvarını örer ve Hıristiyan olarak kendi teolojisinin inşasının derindedir.

Fransız Paul Valery’nin Avrupalısı da bu üç ilkeye bağlıdır; Roma, hem felsefenin, yani yeni bilimin yurtdur hem de o yurttan gelenle buluşan Hıristiyanlıkla çıkış yaşayandır. O kendini buna bilerek açmıştır. Felsefe, Yunan’dır. Yunan, Avrupalının “zihinsel disiplini borçlu” olduğuydur. “Her ülkenin sanatı olmuştur, ancak gerçek bilimin beşiği yalnızca Avrupa’dır.”¹⁸ “Sırasıyla Romalılaştırılmış, Hıristiyanlaştırılmış ve düşünce yapısı Yunan disiplininden geçmiş her ırk ve her toprak kesinlikle Avrupalıdır.”¹⁹ Bu Avrupa Roma mıdır? Hayır, bu Roma’nın ilk Avrupa olduğu anlamında değildir. “Europa” sözcüğü, Roma’yı tanımlayacak bir adlandırma değildir.

¹⁴ Valery, Paul (2004), “Zihnin Krizi,” (Çev. Esra Özdoğan), Cogito, sayı. 39, Bahar 2004, s.121.

¹⁵ Valery (2004): 121.

¹⁶ Locke, Two Treatises of Civil Government’den Asad (2010): 242.

¹⁷ Aktaran, Huntington (2004): 259-60.

¹⁸ Valery (2004): 116-119.

¹⁹ Valery (2004): 121.

Roma Avrupa’yı biliyordu, ancak kendisini Avrupalı olarak adlandırmıyordu. Çünkü Roma, “Akdeniz’e özgü bir İmparatorluk”tu.²⁰

Çünkü Modern bilim Avrupa’dır, Avrupa’da değil. O transfer edendir. Avrupa, “Shakspear”dır, “Sipsine Kilisesi”dir. Ancak telaş kaçınılmazdır. Carla Power çok net söylüyor ve belki de feryat ediyor. Avrupa artık, “Shakspear’in ve Sipsine Kilisesi’nin Avrupası değildir. Burası fırsatlar ve özgürlükler coğrafyası olmuştur.”²¹ Avrupa, “fırsatlar ve özgürlükler” kıtası, Amerika ile özdeş bir adlandırmaya evrilmiştir.

Ya da daha çoğulcu ve belki de bir temenni olarak Avrupa’yı tanımlayanlar vardır. “Avrupa farklı milletlerden, farklı dinlerden, farklı kültürel geleneklerden oluşmaktadır.” Bu Avrupa’yı ideal olarak tanımlar, ancak olgusal olarak da politik ve iş gücü anlamında ansaldır. Çünkü o artık bir yandan “materyalist bir etik, liberal demokratik değerler ve yüksek yaşam standartları”na sahip, diğer yandan da “manevi tecrübelerin bir birleşimi”nden oluşan gerçeklik olarak kabul görüyor.²² Olgusal diyoruz, çünkü 2002 yılında “15 milyon Avrupalı Müslüman”dan bahsediliyor. Bugün bu rakam daha da yüksektir. Bugün (2018’lerde) sadece Fransa’da Müslüman nüfusun 6 milyonun üzerinde olduğu tahmin ediliyor. Bu da Fransa nüfusunun yaklaşık %9’una karşılık geliyor. Buna Almanya, Avusturya, Hollanda, İsveç ve diğer Avrupa ülkeleri de dâhil edilirse, rakam çok daha fazla olacaktır. Bu önemli midir? Avrupa ve Avrupalılık bir yer adı olarak neden bu kadar çekicidir? İş gücü ve akabinde hesaplanamayan göç ve mülteci hareketleri Avrupalılığın sonu olarak mı kabul ediliyor? Avrupa’yı bir “yeşil vadi” rüyasına çeviren sadece yüksek yaşam kalitesi midir?

Amerikanlılaşan bir Avrupa mıdır bu? Avrupalı birçok felsefeci, ilahiyatçı ve siyasetçinin baş konuları arasında yer alan adlandırmadır bu Amerikanlılaşma ve Amerikanlılık. Green kart için birbirleriyle yarışan insanlar tanıyorum. Müslüman olmanın ötesinde Batı düşmanı birçok İslamcı, hem de okumuş yazmış kişilerden oluşan *İslamcının*hamile eşlerinin doğumlarını yaptırılmaları için Amerika ya da İngiltere’ye gittiklerini biliyorum; amaç doğum yoluyla çocuklarının bu ülkelerin vatandaşlıklarını almak. Lüks yaşamayı Müslüman’ın da hakkı olarak gören ve bunun da ancak Avrupa ve Amerika’da olduğuna iman etmiş inananlar tanıyorum. Avrupa bir büyümlü fırsatlar dünyası mı yoksa “demokrasi ve özgürlük”le özdeş bir dünyanın biricik adı mı? Her ikisi de sorunlu.

1994 yılında Vaclav Havel Avrupa Parlamentosunda yapmış olduğu konuşmasında “Avrupa kimliği,” “Avrupalı sorumluluğunun yeni bir önerme,” dünyadaki tüm alanlarda “Avrupalı entegrasyonun yeni bir anlamı” gibi kavramlara vurgu yapıyor. Tüm bunların birleştiği tek bir kavram vardır; “Avrupa fikri” ya da ideali. Bu ideal “tinsel”dir, “ethos” ve “karizma” olarak.²³ Bu bir telaşın görünen hali olabilir mi? Tarihsel serüven başlangıcında bir inşayı zorunlu kılıyor. Bir meşrulaştırma, haklılaştırma temeli, bir köken, ancak köken de Avrupalı masum değildir. O yeteneklerini başkası üzerinden tanımlar ve gerçekleştirir.

Avrupa isminin Grek mitolojisine giden bir kaynağı vardır. Avrupa Roma’nın kimliğinin kaynağı değildir. Roma’nın kendisi “medeniyetin kalbiydi.” Aynı durum

²⁰Pocock, J. G. A., (2010), “Kendi Tarihleri İçinde Bazı Avrupalılar,” Avrupa Fikri, ed. Anthony Pagden (Çev. R. Ögdül-M. Varlık), İstanbul: Ayrıntı, s. 74.

²¹ Carla Power (2002) “Who Are We?,” Newsweek, Aralık 23, s. 16-18.

²²Husseynew, A., (1997), “Ethical Basis of European Identity,” In Multiculturalism: Identity and otherness, (ed., N. Kuran Burçoğlu), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay., s. 59.

²³ Aktaran, Heller, Margaret (2008), “Derrida and the Idea of Europe,” Dalhousie French Studies, Vol. 82 (Spring 2008), s. 93. Erişim: 19 Jun 2018 09:37, <http://www.jstor.org/stable/40838450>

Grekler için de geçerlidir. Grekler, Avrupalı olmayla kendilerini tanımlamış, kendilerini daha çok “kaba Avrupalı barbarlar ile medeni Asya barbarları arasında orta bir yere ait olarak” tanımlıyorlardı. Aristoteles de Avrupalıları “başkalarını yönetme kabiliyeti olmayan” kimseler olarak tanımlıyordu.²⁴ Avrupa’nın olgusallığı bir yana, “Avrupa, dünya-tarihsel sürecinde hep bir kuram, bir idea, bir iddia olmuştur.”²⁵ “Avrupa fikri “tekerrür edebilir,” fakat bu tekrar etme “şimdinin içinde,” dahası ve muhtemelen “bilinmeyen bir geleceğe yönelik” bir ideadır.²⁶

Avrupa kendisini mutlak bir serüvenin adı olarak hem zorluyor hem de başka bir alternatif dünya yaşamı olabileceği fikrini yok ediyor. O bizleri kendine benzetiyor, çünkü en güzel yüz ve baş onun yüzü ve başıdır; buna göre de mutlu olmayanlar, başkalarına zarar vererek bundan zevk de alabiliyor. Kökeni, Avrupa’nın insan kaçırmaya ve tecavüze dayalı adsal kökeni, olgusallığa açıktır. Çünkü Avrupa, bunu sadece kendi dışında, ötede olanlara uygulamıyor, kendi içinde de gerçekleştiriyor. Valery’nin eleştirisi de bu yöndedir. İdeolojiye dönüşen her kavram her adlandırma her sonuç ve nihailik gibi, Avrupa da kendi “deli gömleğini” tüm insanlığa giydirmek istiyor. Avrupa bugün “Amerikan medeniyeti tarafından” tacize uğramakta ve bu da Avrupa’yı rahatsız etmemektedir. Hatta bundan pek de hoşnut görünmektedir.²⁷ Amerika’nın İslam dünyasına yönelik emperyal ve bu yolla da cehaletleştirme despotizmi Avrupalının da hoşuna gitmeye başlamıştır. “Avrupa İslam dünyasıyla ilgili ABD politikalarından farklı bir politika oluşturabilirse var”²⁸ olabilme yeteneğine sahip değildir.

Avrupa teolojik bir kavramlandırma ile, din ve kurumsal yapı dogmatizmi örneğini sunar. Papa Avrupalı olmak zorunda mıdır? Papa artık Avrupa’dan değil, ancak Avrupalı değil mi? Yeni Papa, seküler öğretim almış, felsefe, psikoloji ve edebiyat bilen biri. “Burnun” ya da “Baş”ın çok uzağından bir yerden, Buenos Aires’ten Bergoglio; yoksulluğu öğütleyen Assisili Francis’in adını almış İtalyan kökenli bir Arjantinli. Hala Avrupalı değil mi? Borgoglio, asırlar sonra Avrupa’nın dışından ilk papadır ve Fransa 2018 Dünya kupasında siyahi futbolcuları vasıtasıyla Arjantin’i Kupa’dan elledi. Final maçının hakemi Arjantinliydi; fazla ironik bulunabilir.

Bir önceki papa Alman Ratzinger, 16. Benedictus ismini tercih ediyor. Ratzinger’in bu ismi seçmesi tesadüf değildir. Meslektaş Joseph Fessio, “Benedict’i seçmekle kardinaler Kıta Avrupa’sının Hıristiyan kimliğinin korunması için bir girişimde bulunmuşlardır,” diyor. Fessio’nun ifadeleriyle, “Benedict tarikatı, Roma imparatorluğunun ahlaki zafiyet ve çöküşünün ortasında Avrupa’yı medenileştirmiş ve Hıristiyanlaştırmıştır. Bugün de kardinal Ratzinger Avrupa Hıristiyan kültürünü yeniden diriltmek için en büyük umudumuz ve muhtemelen de son şansımızdır.”²⁹ Bu son şans, kaçırılmış olmalı ki, yoksulluğa gönderme ihtiyacı duyulmaktadır. Günümüzde her yere sıçramış “ahlaki çöküş” Avrupa’nın yenisini nasıl inşa edebilecektir?

“Avrupa coğrafi değil, kültürel bir kıtadır,” diyor Ratzinger, “ve Türkiye tarih boyunca Avrupa’nın tersi bir başka kıtayı temsil etmiştir.”³⁰ Yani Avrupa’nın fikir dünyasına ait değildir, ya da çitin dışında kalması gereken tehlikedir. Türkiye her fırsatta,

²⁴Aktaran, Heller, Margaret (2008), “Derrida and the Idea of Europe,” Dalhousie French Studies, Vol. 82 (Spring 2008), s. 94. Erişim: 19 Jun 2018 09:37, <http://www.jstor.org/stable/40838450>.

²⁵Heller (2008): 96.

²⁶Heller (2008): 99.

²⁷Heller (2008): 102.

²⁸ “AlainTouraine’le Söyleşi,” Cogito, sayı: 39, Bahar 2004, s. 274.

²⁹Cooperman, Alan “Stead fast beliefs in a Tumultuous World,” Erişim: <http://www.washingtonpost.co/ac2/wp-dyn/A1334-2005Apr19?language=printer> (20. 04. 2005)

³⁰ “Panzer Kardinalin Dünyaya Bakışı,” Cumhuriyet Gazetesi, 21. 04. 2005, s. 11.

Avrupa'nın karşısına yerleştiriliyor. Hegelci diyalektik açısından anti-tez .

Papalar Avrupalı olmak zorunda mıdır? Avrupalı olmak coğrafya adı değildir, ancak coğrafya bir şey de söyler. Avrupalı papa'nın ardından Latin Amerikalı bir papa. Brezilya nüfusunun %80'ni kilise üyesidir. Meksika'nın nüfusu ise 450 milyondur ve hemen hepsi Katolik'tir. Arjantin ise katolisizmin kalbi gibidir. Avrupa kıtasına göre dindar, ama ekonomik ve politik olarak geri bir kıtadır, yeni papanın yurdu. Ama papa Avrupalıdır, aslı Avrupalıdır, yoksulluk bir pazarlama yöntemidir.

Bauman, kutsalın kurumsal sınırlandırmasına karşı çıkan bir Avrupalıdır. Ancak kurumsal yapı din midir? Onun ifadesiyle, bu konuda iki tip karşımıza çıkar. Bir yandan “kutsalı kilise ve benzeri kurumların içinde olup bitenlerle sınırlandır”makyarısına girenler yer alır. Diğer yandan ikinci tip Avrupalı ise, “Pazar günü araba yıkamanın veya ailecek bir alışveriş merkezine gitmenin, kutsalın günümüzdeki tecessümü olduğunu”³¹ yüksek sesle dile getirenlerdir. Avrupa kilise midir? Katolisizmin zayıfladığında herkes hem fikir. Bunun için Benedictus bile çare ol(a)madı. Kilise, Grekçe *Ekklesia* kelimesinden türetilmiştir, “Hıristiyan cemaatinin toplantısı” demektir. Diğer bir anlamda da kilise, Hıristiyan cemaatinin kendisi demektir. Kilise Hıristiyanlık için temel kurumdur, akidedir. Tanrı'nın iman vasıtasıyla insanda yarattığı Aşkın bilginin etkisine göre, temel parlaklık: “tek kutsal Katolik kilisesine inanıyorum; Zira kilise müminlerin ibadet eden topluluğudur (congregation),”³² çünkü “Mesih kilisenin başıdır.”³³

II. Jean-Paul 1989 Ekiminde Strazburg'a seyahati esnasında Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa parlamentosunda yaptığı konuşmada “Hıristiyanlık yaklaşık 20 asırdır zayıflamaların, bölünmelerin, özellikle Hıristiyanların birbirlerinden ayrılmalarının ötesinde insan ve dünya kavramını öğretmeye katkıda bulundu. Hıristiyanlığın mesajı, hayatın tüm yönlerine bakış açılarını düzenleyen yaratıcı ile insanın en sıkı ilişkisini yorumladı...” sözleriyle mutlakçı bir tavır sergiledi. Ona göre, Hıristiyanlık, Tanrının yarattığı her insanın kutsallığını kavramaya, insan yeteneğinin kaynağını keşfetmeye neden olmuş ve bu da Avrupalılar tarafından bilim ve tekniğin geliştirilmesine yol açmıştır. Evrenin sürekli ve ileriye dönük bireysel değer ve tarihsel serüvene sahip olduğu inancının yanı sıra “sorumlu bir hürriyetin” birey üzerinde yaratacağı bir bilinç durumu ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlık, değer alanı olarak ahlaki zorunlu kılar. Buna göre de

Ahlak, ferdi hürriyet ve sosyal konsensüsü sağlayan diğer esaslara sahiptir. O, toplumun kendisini başkalarından korumak için uyulması zorladığı başka bir frendir. Aynı şekilde...kuvvetle belirtmek gerekir ki, benim görevim eğer devam eden dindarlık ve bu kıtanın Hıristiyan iyi ahlakın hazırlayıcı rolünde ve onun sosyal etkisinde önemsiz bir dereceye gelişmişse bunun böyle olması Avrupalının geçmiş tüm mirası değil, fakat hala anlaşacak olan Avrupalı - inanan, inanmayan bütün Avrupalı- adama yaraşır bir gelecek olduğunun altını çizmektir.³⁴

Avrupa inancın yurdu değildir, o kurumsal inancın yurdu ve politik-teolojiktir.³⁵ Buna göre de, “Avrupa ne coğrafi özellikleri, ne politik

³¹Bauman, Zygmunt (2017), Kimlik (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik, s. 87.

³²Aquinas, Thomas (1993), Light of Faith, the Compendium of Theology, New York: Book of the Month Club, s. 166.

³³Aquinas (2003): 258.

³⁴Vandersmersch, Edmond ve Jean Weydert (2003) “Katoliklik,” Avrupa Birliği Ülkelerinde Dinler ve Laiklik, haz. Jean Bauberot (Çev. Fazıl Arabacı), İstanbul: Ufuk Kitapları, s. 191-2.

³⁵ Avrupa'da Hıristiyanlığın kurumsallaşması ve Kilise'nin Avrupa'daki kültürel ve entelektüel hayata yön vermesi bağlamında geçirdiği teolojik-dinsel çatışmaya dair bir inceleme için bkz. Yurt, Engin,

metamorfozları ile tanımlanabilir. Avrupa, mesajlarını İncil'den, Kutsal Kitaptan alan halklardan ve Milletlerden oluşmuştur. İncil'in en son meyveleri olan 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın hümanist fikirleri, İncil'i yayma sorumluluğu olanların hafızalarında yeniden canlanmazsa ütopya olarak reddedilecektir," diyor Jean-Marie Lustiger.³⁶ Teoloji kendini zenginleştirerek açmaya çalışır. Gelişmede ve ilerlemede dini merkeze alan bu görüşler, bir kimlik ve insan tipi ortaya sunar. "Avrupa konusunda bugün riskli olan şey, Avrupa'da yaşayan ve onu kurma görevi olan halkların ve kişilerin Avrupa'yı yansıtmayacak bir 'kimlik,' bir 'bilinç' ve bir 'kültür' inşa etmeleridir."³⁷

"İnanan, inanmayan bütün Avrupalı" insanın inşasıdır bu. İnşa etme, bir tek tipleştirme gayretidir. Ancak Avrupa Katolik değil, Protestanlık sayısal ağırlıklıdır.³⁸ Protestan ilahiyatçılar, Avrupa konusunda Katolikler'den farklı düşünmektedir. İtalyan Protestan İlahiyatçı Paolo Rica, "Hıristiyanlığı tekelleştirme eğilimi olan Katoliklere karşı" savaşmanın üzerinde duruyor. İsviçreli Protestan İlahiyatçı, Pierre-Luigi Dubied, "Hıristiyan olarak Avrupa'nın yeniden Hıristiyanlaşması görüşünün bugün kabul edileceğini düşünemiyorum... Batı'nın tarihi aynı zamanda Hıristiyanlık tarihinin bir engelidir."³⁹

Willaim'e göre, "Protestanlar dünyevileşen bir toplumda yaşadıklarını göz önünde bulunduruyorlar. Dünyevileşme, İsviçre Protestan Kiliseleri Avrupa, Batı Avrupa, İsviçre Protestanların düşünceleri (1990) üzerine yazılmış bir dokümanda "akıl hâkimiyetine geçiş Protestan etkisini dikkate almadan, onun demokratik yapılara geçişte katkısı belirtilmeden açıklanamaz," diye tanımlanır. Dünyevileşme gibi katıldığına göre, dünyevileşme pozitif gerçekleri içinde algılanmaktadır. Bu doküman "artık Hıristiyan Batı"nın olmadığını ve topluma dini düşüncelerin hâkim olamayacağını belirtiyor."⁴⁰ Protestanlık ile ilgili yapısal gerilim, kurumsallaşmayı ve Protestan çoğulculuğunu önemseyerek Avrupa'da Protestan söylemin yollarını genişletmeye çalışıyorlar. Bu da onların farklı kiliselere sahip olduğundan, kendi ismiyle ifade edilebilen hükümetler üstü bir makamı, merkezi bir otoriteyi canlı tutuyor. Protestanlığın Vatikan'a benzer Protestan dini lideri ve devlet başkanı olarak anılan bir Kurumu yoktur. Bu, Protestanlığın Avrupa kurumlarında temsil edilmesinde önemli bir sonuç doğurmaktadır.⁴¹

Bu ayırlama çabaları Avrupa'yı dini bir kavram olmaktan çok politik-teolojik bir yurt olarak öne çekiyor. Avrupa bir gerçekliğin ayırdına ulaşmamış görünmektedir. Geleneksel teolojik kavrayış Avrupalı zihin için problemlidir. Avrupa teolojik olarak yeni bir bin yılın hesabı içindedir. Bunun birçok sebebi vardır. Bu sebepler kısaca, Süreççi Teolog John B. Cobb'un değerlendirmesini de dikkate alarak, şöyle özetlenebilir. Avrupa artık geçmiş dönemlerdeki Hıristiyanlaştırma çalışmalarında aktif değildir. Bu yönde yapılan çalışmalar yavaşlamıştır.

İkinci bir neden olarak, Avrupa aydınlanmasının varsayımları artık açık-seçik bulunmuyor. Onun ortaya çıkardığı bireycilik, yanlış değil, aynı zamanda tehlikeli kabul edilmektedir. Akıl, "ışık" olmaktan çok karanlığa işaret ediyor.

"Hıristiyanlıkta Kutsalın Doğasına dair Fikir Aynılığı ve Buna Kilise Babaları'nda Olası bir Çözüm", *Felsefi Düşün*, Sayı: 10, 2018, s. 342-351.

³⁶Vandersmersch (2003): 192-3.

³⁷Vandersmersch (2003): 195.

³⁸Willaime, Jean-Paul (2003), "Protestanlık," Avrupa Birliği Ülkelerinde Dinler ve Laiklik, s. 212. Avrupa Birliği ülkeleri Protestanların sayısı% 16 olarak tahmin ediliyor. Katolikliğin bu oranı % 60'dır. Bu sayıda Anglikanlar % 25 oranındadır.

³⁹Willaime (2003): 219.

⁴⁰Willaime (2003): 218.

⁴¹Willaime (2003): 211.

Üçüncüsü, aydınlanmanın başarısı, daha çok modern bilimin etkinliğinden kaynaklanmaktaydı. Bilimin objektif ve evrensel olduğu ileri sürülüyordu. Bilim dünyayı objektif ve doğru olarak kabul ediyordu. Bugün ise modern bilimin kendi sınırları içinde kapalı kalması bir yana, bilim tek başına teknik olmayı da aşarak salt araçsallaştırılmış bir adlandırmaya dönüştürülmüştür. Bilim, evrenin inşasından ziyade onun yok ediliş serüveninin hizmetçisi olmuştur.

Teolojik yanılısma, dördüncü bir neden olarak, Avrupa’yı dünyanın merkezi olarak tanımlamıştır. Avrupa kültür ve toplum değerlerinin bir norm merkezi olarak pazarlanması, bir olgu olarak Dünya tarihinin tek kültürün değil, birçok kültürün tarihi olduğu tartışmalarına hız kazanmıştır. Avrupalı beyaz adamın bilim pazarındaki, proje pazarındaki -şimdilerin yeni dinidir proje- egemenliğiyle gözler önüne serdiği olguya göre, Hristiyanlığın üstünlüğü iddiası yerini, dini çoğulculuğa bırakmış görünmektedir. Özellikle modern Hristiyanlıkta baskın olan “antroposentrizm” insanlığın geleceğini tehdit ediyor görünmektedir. İnsanlık spiritüel, içsel bir rehberliğe, yol göstericiliğe gereksinim duymaktadır. Bu kabul, insanın, tüm insan olma durumu anlamında, bu dünyada yalnız olmadığını, öteki adını alanların da varlığını içselleştirmeye katkı sağlayacaktır. İnsanlık için tek ve vazgeçilmez olarak emperyal niyetli tek bir din anlayışı toptan reddedilmektedir.

Son olarak, iç içe geçmiş bir dünyada ve yeteneklerin cinsiyetsizleştiği bir ülkeler arası geçişte, pederşahi bir teolojik söylem geçerli değildir. Geleneksel teoloji ile pederşahi kavrayış ve uygulama, bugün için yetersiz ve eksiktir. Paranın tanrısallığını ilan ettiği bir dünya düzeninde, ona bağlı gelişen ve çoğalan tanrıçıklara ve putcuklara dur diyebilecek büyük bir düşünce yapıları eylemsel olmak zorundadır. Avrupa Hristiyanlığını bu bozuk ve çürümüş duruma cevap vermeye çağırmak da yeterli değildir.⁴² Ben bunun acil cevabının İslam’ın metinsel başlangıcında onayladığı tüm geleneği dikkate alarak bir cevap serüveninde bulunabileceğini düşünmekteyim.

Avrupalı Grek-Hristiyanlık Diğer Dinleri Din-’sizleştirmek’temidir?

İbrahimi din adını alan üç din, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam, eşit düzeyde din tanımı içine dâhil edilmemektedir. Batı felsefe tarihinin en büyük sistemleştirici felsefecisi Hegel, Avrupalılığı Grek-Hristiyan kökenin izinden yürüyerek geliştirir. Ona göre, Avrupalılık herkesin ortak bir değere ve ortak bir ideye tabi olmasını zorunlu kılar. Aksine, göreceli, değerler ortak bir Avrupa idesi var edemez. Dahası ideal bir toplum var edemez. Bu Sokratik-Platonik gelenek, ötekinin tanımlanmasında belirleyici olmuştur. Hegel, [Hz] İsa’yı Yahudilikten ayrı olmayan, ancak pek de Yahudi olmayan, aynı zamanda “yeterince Grek” olmayan biri olarak tanımlar.

Derrida üzerine önemli bir çalışma yapan John Caputo,⁴³ Derrida’nın Hegel okumaları üzerinden Hegel ve Yahudilik üzerine konuşur. Hegel için “Tin, İsa’yı, Grek olan ancak Yahudi olmayan, Hristiyanlığın ötesine, Hristiyan kilisesine ve topluluğuna itmiştir.” Bu kabul, Hristiyan dinini “felsefeye, kavrama ve Hegelci düşünceye ihtiyaç” duymak zorunda bırakmıştır.⁴⁴

Hegel için Yahudi, yeteneksizdir, estetikten yoksundur. Yahudi olanın zamanı geçmiştir ve artık o canlı değildir ve “dokunduğu her şeyi öldürür ve kendi gibi

⁴² Cobb, John Jr., “Has Europe Become Theologically Barren?” Erişim: <https://www.religion-online.org/article/has-europe-become-theologically-barren/> (25.06.2018)

⁴³ Caputo, John D., (1997), *The Prayers and Tears of Jacques Derrida Religion Without Religion*, Bloomington&Indianapolis: Indianan University Press.

⁴⁴ Caputo (1997): 243.

çirkinleştirir; gördüğü her şeyi taşlaştırır ve kalbini taşa çevirir.”[Hz] Musa bireyin özgürlüğü peşinde olan biri değildir, onun amacı halkı için sığınacak ve kendini ötekilerden uzak tutacak bir sığınak arayışıdır. O özgürlüğün değil, Yasa'nın izindedir. Hegel, Alman Yahudi filozof Mendelssohn'dan şu gözlemi aktarır: “Yahudi dini ezeli hakikat değil, sadece Yasadır. Yasa hakikat değil, buyruktur.”⁴⁵

Yahudilik, Hegel için “sevgiyi değil, güç ve şiddeti” söyler.⁴⁶ [Hz] İbrahim öz oğlunu, ama bir o derece de yasal olmayan/ya da yasal olan oğlunu sevmeyen biridir. İshak ve İsmail ayrı rahmin çocuklarıdır. İkincisinden Müslümanlar ortaya çıkacaktır, yani kölenin çocukları. Onlar “Sarakenler,” ya da Seracenler, yani Hacer'in çocuklarıdır. “ Sarakenler ile savaşta Avrupa yiğitliği kendini güzel, soylu şövalyelikte idealize etmişti; bilim ve bilgi, özellikle felsefenin bilgisi batıya Araplar tarafından getirildi... Ama Doğu'nun kendisi, coşku aşamalı olarak yittikten sonra, en kaba erdemsizliklere battı, en tiksindirici tutkular egemen oldular; ve duyusal haz daha Müslüman öğretinin kendisinin ilk şekillenişinde bulunduğu ve Cennette ödül olarak sunulduğu için, fanatizmin yerini aldı.”⁴⁷ Köle sadece taşır ve aktarır. İnşada aracıdır.

Avrupa felsefesinin bilinç kavramı burada açık-seçiktir. Teolojik bilinç Kutsal Kitap'tan bağımsız düşünülmemelidir. Sara, İbrahim'e “bu cariyeyle oğlunu kov” dedi, “bu cariyenin oğlu, oğlum İshak'ın mirasına ortak olmasın.”⁴⁸ Halkların kralları [Sara'nın] soyundan çıkacaktır. Tanrı, İsmail'i İbrahim'in mirasçısı kabul etmedi.⁴⁹ İsmail'in soyu, başka bir soyun başlangıcıdır.⁵⁰

Yahudilik ve İslam'ı Din olmaktan çıkarmak, onları yer-'sizleştirmek' Tin'in doğru yerinin bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Bugün bu din sahiplerini bekleyen en büyük tehlike, işte bu kendileri olamama ve birbirlerini tehdit ve tehlike olarak görmekten kaynaklı, yanlış ve hatalı yargılardır. Hz. İbrahim bir başlangıç sunar, ancak o mükemmelliğin başlangıcı/adı değildir. “Hegel'de bu tamamlanmış, mükemmel olan Hıristiyan Avrupa tarihi ve aynı şekilde mükemmel Avrupa Hıristiyanlığı figürü, tarih felsefesi ve Tinin felsefesi biçimini alır, gerçekte felsefenin kendisi olur.” YahudiPhilo'nun Grek ontolojisi ışığında *Tanakh*'ı okuma çabası her ne kadar yeni bir felsefe yapma imkanı sunsa da, tüm bu çabalar da dahil“daha sonra bu Hıristiyan Avrupa'nın egemen felsefi geleneği olmuştur.” Buna göre Hegel için, “Hıristiyanların hepsi Grek'tir, Yahudi değildir. Hegel için İsa'nın Yahudiliği Tin'in üstesinden gelmesi gereken bir şeydir.”⁵¹ Yahudiler için olduğu gibi, “... İslam çoktandır Dünya Tarihinin toprağından yitmiş ve Doğu'nun rahatlığına ve dinginliğine geri çekilmiştir.”⁵²

Hegel, Müslümanlar için daha fazla reddedicidir. Ona göre Müslümanlar inanç için ölmeyi en yüce meziyet olarak kabul etmiş ve bu yolla savaşarak cennete gitmeyi bekleyen kişilerdir. Hegel'in diyalektiğinde “özgür edimselliğin kök saldığı” Avrupa'nın karşısına karşıt bir yön olarak Müslümanlık çıkmıştır. “Müslümanlığın nesnesi salt entellektüeldir. Allah'ın hiçbir imgesi hiçbir tasarımı hoşgörülmez: [Hz]

⁴⁵Caputo (1997): 240, 242.

⁴⁶Caputo (1997): 239.

⁴⁷Hegel (2006): 266.

⁴⁸ Kitabı Mukaddes, Yaratılış 21: 10.

⁴⁹ Kitabı Mukaddes, Yaratılış 17: 16-21.

⁵⁰Kitabı Mukaddes, Yaratılış 21: 13. Hacer'in oğulları, yani İslam Yahudi-Hıristiyan geleneği içinde değerlendirilmez. Bkz. Alici, Mustafa (2005) Müslüman-Hıristiyan Diyalogu, İstanbul: İz Yay., s. 99.

⁵¹Caputo (1997): 235.

⁵²Hegel (2006): 266.

Muhammed peygamberdir, ama insandır ve insan zayıflığının üzerine yükseltilmiş değildir... Yalnızca inanan insanın değeri vardır.”⁵³

Müslümanlıkta birey...en yüksek derecede acımasız, kurnaz, yiğit, yüce gönüllüdür. Nerede Sevgi duygusu varsa, orada en derin, ama o denli de en düşüncesizcedir.⁵⁴

Bu okuma, İslam’ın Batılı ya da Avrupalı olma imkânını açmadığını ifade eder. O buraya ait değildir, ancak Doğu’nun rahatlığına teslim olmuştur. Türkler “ sürekli savaşlar sürdüren... sağlıklı ve dinç bir ulustu” ve “Avrupa için barbarı.”⁵⁵“... [H]er şeyi kucaklayan, hiçbir şey tarafından kısıtlanmayan, hiçbir yerde sınırlanmayan, hiçbir şeye gereksinimi olmayan bir coşku Müslüman Doğu’nun coşkusudur.”⁵⁶ Fetihlerin ilk başlangıcında Müslümanların “sanat ve bilim ile ilgili her şeyi yok ettiklerini görürüz.”⁵⁷

Buna göre Avrupalı ne Yahudi ne de Müslümandır. Hegel’in Geist’i insan tekinin hem zihinsel hem de ahlaki tamlığına ulaşmışlığı betimle.⁵⁸ Onlar Geist’in bu iki tamlığından uzaktırlar. Bu nedenle de gericidirler. Avrupa ilerlemecidir ve ilericidir. Bu iki cezbedici ve yerinden hoşnutsuzluk duyanların kavramları ne anlama gelmektedir? “İlerlemek, tehlikeyi göze almak, bazen kendi gücüyle öngörülerde ve varsayımlarda bulunmak, tam da artık bir şey görülmediği yerde kokusunu almak (burun, baş Cyrano yarımadası). Avrupa...bir öncü gibi ilerler; ve ötekiye onu kendine çekmek, baştan çıkarmak, üretmek, yönlendirmek, yayılmak, yeşertmek, sevmek veya şiddette bulunmak, şiddette bulunmayı sevmek, sömürgeleştirmek, kendi kendini sömürgeleştirmek için avanslar vermektен geri durmaz.”⁵⁹ Terlikle terbiye eden çok farklı bir fetişizm.

İlerlemek, kendine zarar verebilme imkânını da içerir. Ancak onunla da sınırlı değildir. “ilerlemek, kuşkusuz, kendini sunmak, giriş yapmak, kendini göstermek, dolayısıyla kimliğini saptamak ve kendini adlandırmaktır.”⁶⁰Bu her yerden görünmek isteğini tetiklerken, ötekini sadece izleyen ve görüntüleyen konumuna iter. Tüm Batı Hristiyan felsefesi, ortaçağ da dâhil, aynı şeyin her bir dönemde farklı adlarla karşımıza çıkar. Tümü de olanın üzerinden olması gerekenin felsefesini yapar. Olması gereken ise, ideanın serüvenidir. Tam da ilerlemeyi dürttüleyen bu idea’dır. Burada öteki sadece verileri ezberler.

Valery, Derrida, Bauman: Avrupa, Kimlik ve Kişi Olma

Avrupa Yahudi ve Müslüman gelenek ve medeniyetten uzaksa, onu yeni bir kimlik arayışı, yeni bir Hedef/Baş olma çabası neyi açılar? Avrupa kendisini, en azından bazı yorumculara göre, “kültürleri ve tüm yönleriyle dilleri çevirerek, dünyanın yorumcusu olarak” kabul etmektedir.⁶¹ Avrupa’ya bu tür bir sorumluluk yüklemek, ya da

⁵³Hegel (2006): 263.

⁵⁴Hegel (2006): 264-5

⁵⁵Hegel (2006): 316.

⁵⁶Hegel (2006): 265.

⁵⁷Hegel (2006): 265. Hegel’i Türkçe çeviren Aziz Yardımlı Mahometan ve Mahometanizm ifadelerini “Müslümanlık” olarak çevirmiş. İngilizce çeviri metinde ise bu ifade “Mahometanizm,” “Mahometan religion,” “Mahometan East,” “Mahometan doctrine” şeklinde geçmektedir. Hegel, G. W. F., (2009), The Philosophy of History (trans. J. Sibree), Scotts Vally, s. 250-253.

⁵⁸ Kutsal Kitap, 2014, Kitabı Mukaddes Şirketi, alıntının aslı Hegel, The Philosophy of History’nin çevirmeni, s. 3.

⁵⁹Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 49-50.

⁶⁰Derrida (2003): 49.

⁶¹Isin, Engin F., (2013), “We, the Non-Europeans: Derrida with Said,” in Bora Isyaran Agnes Czajka (eds.), Europe after Derrida (Edinburgh: Edinburgh University Press), 108-19., s. 118. Erişim: <http://enginfinis.net/assets/2013d.pdf> (19. 06. 2018)

bu tür bir sorumlulukla sınırlandırmak (tanımlamak) bir anlamda emperyal tutum alış örneklerinin en açık olanıdır. Zygmunt Bauman kendi deneyiminden hareketle bir sorgulamaya gidiyor.

Prag'taki Charles Üniversitesinin eski bir geleneğine göre, fahri doktora alan kişinin ödül töreni boyunca ait olduğu ülkenin ulusal marşı çalınır. Benim bu şekilde onurlandırılma sıram geldiğinde, İngiliz ulusal marşı ile Polonya ulusal marşı arasında bir tercih yapmam istendi ve ben bir cevap bulmakta zorlandım.⁶²

Bauman krizi şu soruyla aşmaya çalışır: “Neden Avrupa marşı olmasın? ‘Avrupalılık’, ömrüm boyunca olduğum şeydi.”⁶³ “Ömrüm boyunca olduğum şey,” bir ikame olma durumu mudur? O bir ikame olma durumunu aşıyor görünse de, ikame olma Avrupalı olmanın koşulu olarak onaylamaz. Avrupa tek bir ulus değildir, o zaman tek bir ulus betimlemesi ve onayıyla ulusal marş, sadece bir futbol takımı marşı olmaktan öte gitmez. Bauman’ın bu idealist sorusu, elbette bu şekilde cevaplanmıyor. O kimliğin zor zamanların işi olduğunun tamamen bilincindedir. 11 Eylül 2001 birilerince Kimlik arayışının miladı olmuştur.⁶⁴ Bauman tanımlamasına devam ediyor:

Kimlik bize keşfedilmesi gereken bir şey olarak değil de, tamamıyla icat edilmesi gereken, bir çabanın hedefi, ‘bir amaç,’ kişinin en baştan inşa etmesi gereken veya alternatifler arasından seçip sonra uğrunda mücadele edip ardından ancak daha da fazla çaba ile koruyacağı bir şey olarak yansıtılıyor.⁶⁵

İcat edilen şey, elde olanla gerçekleşebilir, keşfedilen olanın işaretidir. Kimlik burada bir sığınak olarak betimlenmektedir. Ancak bu yeterli ve açıklayıcı bir tanımlama mıdır? Hayır. Kimlik, yani hüviyet, mahiyet, hakikat. “hüviyetini ispat edemedi.” Mahiyet, bir şeyin neden ibaret olduğu, asıl, hakikat, küh.⁶⁶ Kimlik bir hatırlama, geriye dönük bir görünür olma anı değildir. Kimlik güven duyma hissidir ve zamanından önce kendisini arzulanmaz. Kimlik, bu arzusunu tehdit altında daha belirgin kılar, ancak tam da o kimliğin biricik nedeni değildir. Bauman’ın “kimlik, bir savunma savaşında kullanılan savaş narası görünümündedir,” ifadesi olgusaldır, ancak tek başına yeterli değildir. Kimlik, “bireyin bir grubun tecavüzüne karşı, küçük ve zayıf bir grubun (bu yüzden tehdit edilen) daha büyük ve kudretli bir tümlüğe (bu yüzden tehdit edilen) karşı başvurduğu bir savaş narası,”⁶⁷ olarak görünür olur, ancak bu yolla o sadece belli bir anda görünür kalır ve sonra tekrar yeni tehdidini arzular.

Avrupa krizi, rasyonelleştirme becerisini tarihsel bir kazanım olarak kullanmasını becerebilmektedir. Bu anlamda kimlik arayışı bir kötülük durumunun örtülmesinde yeni bir arayıştır. Bauman’ın ifadesiyle, “[k]imlik fikri aidiyet krizinden ve bu krizin ‘olması gereken’ ile ‘olan’ arasındaki uçurumu kapatmak ve gerçeği bu fikir tarafından oluşturulmuş standartlar seviyesine çekmek için tetiklediği çabadan doğmuştur.”⁶⁸ Avrupa bir yenilmişlik ve kendini yaratamama sorunu ile hareket etme tekrarıyla, karşısına Türkleri ve Müslümanları alarak müflis tüccar tavrı içindedir. Aidiyet krizi, kimliğin işlevsizleştiğinde savunmaya dönüşür.

Kimlik sorunu bir tanınma, bilinme ve görünür olma sorunudur. Türkçede kullanılan “tanıdın mı?” sorusu bu genel anlamlardır. Tanınan olduğu gibi olandır, o

⁶²Bauman, Zygmunt (2017), Kimlik (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik, s. 17.

⁶³Bauman (2017): 18.

⁶⁴ Bkz. Huntington (2004): xv, 3.

⁶⁵Bauman (2017): 25.

⁶⁶ Şemseddin Sami (2015) Kamus-ı Türki, Ankara: TDK.

⁶⁷Bauman (2017): 94.

⁶⁸Bauman (2017): 30.

ekleriyle orada bakana bakmayı bekler.⁶⁹ Kişilik-kimlik karşılıklı bir tanımlama sunmaz. Kişilik bir anlamda yapmadır, çabadır ve bulunanın dışındadır. Valery üzerinden bakılınca Avrupa bir kişiliktir. O bir “persona” olunca onun baktığı, yöneldiği bir istikameti” vardır.⁷⁰ Bu kaçınılmaz olarak başka *persona*’ların da bir istikametinin varlığını kabul eder. Buna göre, Avrupa’nın ötesinde olanlar hep birlikte birer ayrı *persona* olarak Avrupa’ya bakmakta, yüzlerini ona yöneltmiş görünüyorlar. Mültecilerin başları hep o başla yüz yüze gelmek için korkunç bedeller ödüyorlar. Ancak Avrupalı baş, ötesindekiyle yüz yüze gelmek istiyor mu? Baktığımız yer, geldiğimiz yer midir? Avrupa sınırları belli salt bir mekân mıdır? Bir mekân olarak o, kendi sınırlarını ötesinde olanlara karşı koruyarak hep bir savunma konumunda mı kalacaktır? Valery’nin şu sorusu emperyal değil midir?

Avrupa önderliğini bütün alanlarda [genres; cinslerde] koruyacak mıdır? Avrupa gerçekte olduğu şey haline gelecek midir? Yani, Asya kıtasının küçük bir çıkıntısı? Yoksa Avrupa görüldüğü şey olarak mı kalacaktır? Yani dünya aslı gezegenin kıymetli bir parçası, yerkürenin incisi, devasa bir beden beyni?⁷¹

“Avrupa kendini tinsel bir hedefin (cap) temsili veya betimi olarak, aynı anda her bir tasarı görev veya sonsuz, dolayısıyla evrensel bir fikir (kendini kendinde ve kendi için toparlayan ve biriktiren, sermayeleştiren kendiliğin belleği) olarak sunan coğrafi bir çıkıntı (cap) değildir sadece. Avrupa, aynı zamanda kendi imgesini, suretini, betimini ve kendi yerini, kendi meydana gelişini, isterseniz fallus adı verebileceğimiz en ileri nokta (dolayısıyla dünya uygarlığı veya genel olarak insanlık kültürü için hala bir hedef) imgesiyle de karışmıştır. Örnekselliğin en ileri noktası fikri (idee), Avrupa fikrinin fikridir, onun eidos’udur. Aynı anda hem arkhe(başlangıç fikri olduğu kadar yönlendirme fikri-baş olarak hedef, sermaye katan belleğin ve kararın yeri, yani yine bir kaptan- olarak, hem de telos (erek fikri, tamamına erdiren veya bir nihayet koyan sınır fikri, sonra erdirmenin sonu, nihayetine vardırmanın ereği) olarak eidos’dur.”⁷²

Kişi Akdeniz’dir. Akdenizli olan Derrida, Akdenizli olan Valery’i onaylar. “Valery Akdenizli bir tinsel şahsiyettir.” Akdenizli Derrida, “kendim de öteki hedeften olmasa bile öteki yakadan (ilk olarak ne Fransız ne Avrupalı ne Latin, ne de Hıristiyan bir yakadan) geldi(m)”, diye konumlandırır kendini.⁷³ Sermaye ya da kapital, Paris! Varlığı sürdürebilmek için temel koşuldur? Sermaye bir anlamda başlangıçtır, çıkış yeridir. Sermaye mekan ve mekanın hammaddesidir. Valery de “Akdeniz’i tanımlamak için sermaye sözcüğüne belirli bir rol verir.”⁷⁴ Derrida’nın yüzü, doğum yeri olan Cezayir’le bağlantılı Akdeniz’dir. “Avrupa kendini daima batı burnu (cap) ve ereksel en son nokta betimi içinde belirler ve besler.”⁷⁵ Ne zamandan beri? Akdeniz, bakılan Baş ise, o zamanın başlangıcının uzaklığını yaşamaktadır. “Bizler yaşlıyız. Yaşlı Avrupa, kendi özdeşliğini

⁶⁹ Şimdisi de ondan geri değildir. “Türkiye karşıtlığının üst seviyede olduğu Avusturya’da aşırı sağcı Özgürlük Partisi’nin Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Heinz-Christian Strache ülke içinde tartışma yaratan skandal bir açıklamaya imza attı. Facebook üzerinden bir fotoğrafını paylaşan ve üzerine, “Avusturya’da Erdoğan’a oy veren bütün Türklerin Türkiye’ye dönmelerini öneriyorum” yazan Strache, daha önce de Türkiye ve İslam karşıtı açıklamalarla tepki çekmişti.” (Sozcu.com.tr; 15:03 5 Temmuz 2018).

⁷⁰ Derrida (2003): 24-25.

⁷¹ Valery’den Derrida (2003): 26.

⁷² Derrida (2003): 28.

⁷³ Derrida (2003): 37-38.

⁷⁴ Derrida (2003): 63.

⁷⁵ Derrida (2003): 29. Öteki Hedef, “Avrupa kültürü, kimliği” üzerine 20 Mayıs 1990’da bir kolokyumda sunulmuş 1991’de de kitap haline gelmiştir. Öteki Hedef’i, birinci Körfez savaşı sırasında, Berlin Duvarının yıkılışından yaklaşık 2 yıl sonra yazdı. Bu bir endişenin işareti olarak okunabilir; Akdeniz’de olup bitenin endişesi, başlangıcın tahribatı.

saptama üzerine olan bütün söylem ve karşı-söylem olasılıklarını tüketmiş gözüküyor.”⁷⁶
Neden yaş? Akdeniz, eskimiştir ve belki de unutulmaya yüz tutmuştur.

Eskimiştir. Çok günceldir, ondan daha güncel bir şey yoktur; ama daha baştan eskidir. Ve bu güncellikte hem tanıdık hem de endişe verici yaşlılık çizgileri görülür; bunlar fazla göze çarpmazlar ama acımasızdırlar; bütün günlerimizin gününe, kamusal olsun özel olsun bütün tutumlarımıza, söylemlerimize, duygularımıza izlerini bırakan bir çağa aykırılığın yaralarıdır bunlar.⁷⁷

Yaş sorumluluk yüklenmeyi gerekli kılar. Sorumluluk sağa sola saldıran, çoğulculuğu reddeden Avrupa'nın diline uygun değildir. Bu Avrupa, “gelecek olan Avrupa”dır, bu da “hala kendini arayan” Avrupa’dır.⁷⁸ Avrupa'nın bugünü “yeni Avrupa”ya “benzemesin” diyor Derrida. Yeni Avrupa Nazizm'in Avrupası mıdır?⁷⁹ Bugün “ne Avrupa-merkezci ne de Anti-Avrupa merkezci olmalıdır.”⁸⁰

Avrupa canavarlar doğurdu. Hiç şüphe yok. Ama aynı şekilde, bu canavarları çözümlenemize ve yok etmemize imkan veren fikirleri de yarattı. Avrupa'nın olağandışı ve paradoksal bir doğası var. Tarihe bir göz atın. Feodal zulüm demokrasiye, kilisenin baskısı vicdan özgürlüğüne, uluslararası rekabet uluslararası toplum hayaline, deniz aşırı fetihler sömürgecilik karşıtı harekete, devrimci ideolojiler totalitaryanizmkarşıtı hareketlere yol açtı. Tıpkı sizi hücreye atarken, kapının anahtarını da gizlice veren gardiyan gibi.⁸¹

Her felakete, her sorumsuz'a davranışının neden olduğu yok olma sınırından kurtulmayı sağlayan kendini yapmaya ait içsel güç tanımlar bu gardiyan. Gardiyan artık anahtarı veremeyecek gibi görünüyor. Gardiyan sorunun kendisi değildir, gardiyana bu tür bir etik dışı eylemi yükleyendedir. O burada geçen “İhtiyar bir Avrupalı” olarak sunmasını şöyle açıklıyor. Öncelikle “Biz,” tabirini, “Yahudilikle,” “İsrail'in felaketlere yol açan ve intihara eğilimli politikası”na rağmen kullanıyorum, diyor. Ona göre, İsrail Yahudiliği temsil etmiyor. O ne “biz Yahudiler,” ne de “biz Fransızlar” demekten çekinmiyor. “İşkence görmüş,” dışlanmış bir Yahudi'dir.⁸² Kendisini “Fransızcanın son savunucusu ve ressamı” olarak tanıtan Derrida, şunları söyler:

Koşullar benim “Bağımsızlık Savaşı”ndan önce, Cezayirli bir Fransız Yahudisi olarak doğmamı dikte ettirmiş. Yahudiler arasında, hatta Cezayirli Yahudiler arasında bile çok sayıda ayrıksılığa sahip olmak demektir bu. Cezayir'de Fransız Yahudiliğinin müthiş dönüşümüne tanık oldum: Büyük- büyük dedelerim dilleriyle, adetleriyle Araplara hala çok yakındırlar.⁸³

Kimlik bir yerin tanımını aşar ve belki de bir yerle sınırlar kendini. Bu da sorunun tekrarlanmasından başka bir şey sunmaz. Derrida, “Avrupa kimliği konusunda, kuşkusuz tükenmiş bir izleğin saygıdeğer geçmişi saklıdır,” diyor.⁸⁴ “Saygıdeğer geçmiş,” tüm insanlığın ortak yurtdur ve ortak başlangıcıdır. Bu geçmiş bir bilim başlangıcı değil, başlangıcın bilimi de içine alan sefalet dolu insanlık öyküsünün ibret dolu anlarıdır. Avrupa hem bir “konu” hem de bir “beden”e sahip özne midir? “Umut, korku ve titremeye bu yüzün neye benzeyeceğini soruyoruz kendimize; peki hala bir şeye

⁷⁶Derrida (2003): 30.

⁷⁷Derrida (2003): 31.

⁷⁸Derrida, Jacques (2006), “Kendime Karşı Savaşayım,” Cogito, sayı 47-48, s. 182.

⁷⁹Derrida (2003): 17, dipnot.

⁸⁰Derrida (2003): 18.

⁸¹Bruckner, Pascal (2004), “Avrupa: Pişmanlık ve Bitkinlik,” (Çev. İdil eser), Cogito, sayı. 39, s. 256-57.

⁸²Derrida, Jacques (2006), “Kendime Karşı Savaşayım,” Cogito, sayı 47-48, s. 181.

⁸³Derrida (2006): 179-180.

⁸⁴Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 10.

benzeyecek midir? Benzeyecekse, bu Avrupa olarak tanıdığımızı sandığımız belli bir *persona*'nın yüzü mü olacaktır?”⁸⁵ Derrida François Mitterand'ın şu sözünü yorumlamaktadır: “Avrupa, aynı kendi evine (cheiso) döner gibi, kendi tarihine ve kendi coğrafyasına geri dönüyor.”⁸⁶

Kendi evine dönmek, kendinde olana dönmek midir? İnsanın kendi evine dönmesi ne demektir? Nereden dönmektedir? Bu kültür, döndüğü evindeki bulacağı şey ile şimdi olduğu yerdekiyle “özdeş” midir? Hayır. Kendi kültürü, ötekinin ya da öteki kültürüdür. Bu da “bir kültürün asla tek bir kökeninin olmadığına işaret eder.”⁸⁷ “Olmadığına da” işaret, başka bir şeyin varlığını da gerektirir. 18 Haziran 1988'de Stuttgart, “Avrupa kültürünün inşası” konusunda Derrida, Fransız Dışişleri bakanlığının bir belgesini sunar. Bu aslında bizim için de çok düşündürücüdür.

Önce zihinlerin bir fethi olmaksızın her hangi bir siyasi iddia (ihtiras; ambition) söz konusu olamaz,” Avrupalı bir birlik ve dayanışma duygusuna dayatma (benimsetme; imposer) görevi kültüre düşer.⁸⁸

Zihinleri kültürle keşfetmek? Zihinleri fethetmek tam da bir yapma, hem de öznel ve rölatif bir yapma tavrı alıştırdır. Tehlikesi, artık mutlakçı ve dogmatikleşmeye karşı hiçbir sınır tanımamasından kaynaklıdır. Avrupalı mutlak akıl ve insanlık yurdudur. Aksi düşmanların bu değerlere saldırısıdır. Derrida şunu aktarır: “Fransız kültür kimliği, demek, bugünün Avrupası'ndan, dolayısıyla da her zaman olduğu gibi Avrupa-aşırı olandan, Avrupa-ötesi'nden sorumlu olacaktır.”⁸⁹ Böyle bir yetki tanımlaması emperyaldir. Sorumlu olmak, Babanın çocuklarına karşı sorumlulukları gibi. Avrupa olarak Fransa tüm evrenden, evrende olup bitenden, insan hakları denen ayrımcılıktan sorumlu olmayı istiyor. Bu “bugünün siyaseti” değildir, her zamanın, her Avrupalı zihnin siyasetidir. Sorumluluğu Fransa alıyorsa, o zaman “kimlik, sorumlulukta inşa edilecektir.”⁹⁰ Fransa Dünya şampiyonu olmak istiyor.

Bu Avrupa, sahip olduğumuzün ötesine açık olan bir kavramlaştırma olacaktır. Bu da bir puttur. Sahip olduğumuz ancak, bize ait olmayan olacak olan bir kavramlaştırma.⁹¹ Derrida bir çöküşün arayışındadır, tıpkı Kutsal Kitabın başlangıcındaki gibi bir “Çıkış.” Ona göre içinde yer alınan Avrupa yaşlanmıştır. Hem doğru hem yanlış bir tespit; neden yaşlansın ki, o tek bir yaşın adı olarak şimdiye ulaşmamıştır. Şimdiden bu yaşlıların yerini almaya çalışan Derridacı ideal, kendini o yaşlılarla yer değiştirmeye adar. “Biz genç”lerin önünde iki yol ayrımı var gibi görünmektedir. Bu yollardan biri “yaşlı bir Avrupa'dan ayrılmak,” diğeri de, “henüz varolmayan bir Avrupa'ya doğru yeniden yola koyulmak” anlamına geliyor. Avrupa'yı yeniden Avrupalı olmayan bizler mi yapacağız? Derrida'ya şu cevabı verebilirim. Bir Müslüman olarak ben de yer yer İslam'ın zamanının gelmediğini söylüyorum. Ancak bu bir olgu olarak değil, onun ışığının anlamının evrensel insan düşüncesine ulaşması ve uygulama bulması anlamında. Amacım olanın, hiçbir şekilde ve hatta politik-teolojik adlandırmanın dini olmadığını ifade etmektir. Bu, eklediğim “ihvan” denilen şeydir. Bu kirlenmemiş, etkilenmemiş olanları bekleyen bir durumdur.

⁸⁵Derrida (2003): 10-11.

⁸⁶Derrida (2003): 13.

⁸⁷Derrida (2003): 16.

⁸⁸Derrida (2003): 51.

⁸⁹Derrida (2003): 52.

⁹⁰Derrida (2003): 53.

⁹¹Derrida, Jacques (2006), “Kendime Karşı Savaşayım,” Cogito, sayı 47-48, s. 181.

Derrida, “şaşkına dönmüş yaşlı bir Avrupalının duygusu”nu⁹² yaşadığını söylüyor. Onu şaşkınlığa sevk eden Avrupa’nın bugünü mü, yoksa ‘nerede o eski bayramlar’ havasında zamanın dolmuş olduğunun farkına varan bir şaşkınlık mıdır? Yaşlı insan alışık olmadığı olaylar karşısında şaşkına döner ve aynı zamanda şimdisine bağlı geleneğin endişesini yaşar; o korkar ve kendi dışında suçlular arar. Derrida’nın ben yerine “biz”i tercih etmesi bu yüzdendir. “Biz Avrupalılar, hiç görülmedik bir biçimde genciz.”⁹³ Gençlik yeni bir yola girmektir, heyecan ve aynı zamanda da irrasyonel bir tavır alışlar dizisidir. Bir mülakatında, Derrida, bu tür bir irrasyonel tutum alıştan ancak yeni olanın işlevinin uygulanabilir olması gereken sorumlulukla üstesinden gelinebileceğini göstermek ister.

“Yapı söküme” dediğim şey, Avrupalı bir şeye karşı yapıldığında bile Avrupalıdır, Avrupa’nın bir ürünü, Avrupa’nın kendisiyle olan ilişkisi üzerinden yaşadığı radikal bir başkalık deneyimidir. Aydınlanma çağından beri Avrupa sürekli olarak kendini eleştiriyor ve bu geliştirilebilir mirasın içinde bir gelecek umudu var. En azından ben bunu umut etmek istemiyorum; Avrupa’ya, sanki sadece işlediği suçlarla tarif edilebilirmiş gibi, tamamen mahkûm eden söylemler karşısında duyduğum kızgınlığı besleyen budur.⁹⁴

“Yapı Sökümü” kendinden olanın yeni olan için çıkış noktasıdır. Bu yeni yola girmek için “kökenlerin Avrupa’sına” dönmek mi gerekecektir? Mitolojik destek olarak konuşalım mı? Agenor’un kızı Europa’nın öyküsüne göre, Europa, Zeus tarafından kaçırılır, daha sonra Zeus Avrupa kıtasının adını alacak o yerde Europa’ya tecavüz eder. Avrupa’nın kendinden olmayanlara karşı rutin tavrının genetik kökü gibi. Pagden’in yorumuyla, “Asyalı bir yersiz yurtsuz sürgün Avrupa’ya siyasal ve nihayetinde kültürel kimliğini verdi ve Asyalı bir peygamber de, Avrupa’ya dinini verdi.”⁹⁵

Doğu’dan Batı’ya serüven de başlamış oldu. Hegel de böyle düşünüyordu. Kıyıda kalmış ya da Avrupa’nın ötesinde olanlar Avrupa’nın Avrupa’sının dirilticileri mi olacaktır? Akdeniz yeniden gösterilen midir? Göç ve mülteci fırtınası 21. Yüzyılın sağanağıdır ve nereye rahmet nereye felaket olacağı kimse tarafından bilinmemektedir. Komşu olmamış olan birçok komşum var olmakta ısrar ediyor. Derrida Fransa’nın resmi belgelerine girmiş bir motto’dan alıntılama yapıyor: “Yeniden birbirine kavuşma.”⁹⁶ Yeniden birbirine kavuşma” sözcüğü çağrışımıyla yanıltıcı olabilir. Ötede olan, Avrupa’nın ötesinde olanın kavuşması değildir bu. Akdeniz bir kavuşma beklentisi, arzusu mudur?

Bu durumda, “yönelim değiştirmek,”“amaç değiştirmek,”“başka bir hedef koymak” ve “kaptan değiştirmek” gerekecektir. Hatta tecavüze uğramış ve yaşlanmış bu adın “yaşını veya cinsiyetini değiştirmek”⁹⁷ de gerekecektir. Bu bizi bizim dışımızda başka bir başa götürebilecek güçte olmalıdır. Avrupa, yapılmış olan bir şey midir? sorusu anlamsızdır. Çünkü o tüm tarihi ve çalkantıları, yoklukları, engizisyonları, bilim karşısındaki insaf tanımaz tutumuyla, ötekileştirmeleri ve sömürgeleştirmeleriyle hep bir yerden akıp gelmektedir. Tüm kavramlar olana yüklenir ya da olanı betimlemek için verilir. Avrupa’yı yapan şeyler nelerdir? Dün de Avrupalı bu soruyu soruyordu, bugün daha açık ve acilleri arasına alarak sormaktadır. Her bir “ne yapacaksınız” aslında

⁹²Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 11-2.

⁹³ “Siz Yunanlılar aynı çocuklar gibisiniz...” Platon, Timaios, 23a’dan Derrida (2003): s. 13’de çevirmenin dipnotu.

⁹⁴Derrida (2006): 184.

⁹⁵Pagden, Anthony (2010), “Avrupa: Bir Kıtayı Kavramsallaştırma,” Avrupa Fikri, s. 48, 50. Hegel için bak. The Philosophy of History, Çev. J. Sibree, NY: Dover, 1956, s. 99-101.???

⁹⁶Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 13.

⁹⁷Derrida (2003): 19-20.

diriltmeye yönelik bir dürtüdür. Derrida, “Levinas, Bubeer ya da Rosenweig derecesinde Yahudi bir yazar değildir.” Onun ayırıcı özelliği Grek-Avrupa felsefi geleneğinde eğitim görmesidir. Bu anlamda o Yahudi ve Yahudilik adına yazan biri olarak görülmesine de, onun kullandığı “sürgün,” “çöl,” “göçebe,” gibi kavramlar kökensel bir iz olarak Yahudilikten ayrı düşünülemez. Bu da tam da Yahudilik adına yazmak anlamına gelir.⁹⁸

Daha açık olarak, doğumu itibarıyla tam olarak Avrupalı olmayarak –çünkü ben Akdeniz’in güney yakasından geliyorum- kendini yaş ilerledikçe giderek bir çeşit aşırı-kültürleşmiş, aşırı-kolonize (Latin kökenli kültürel ve kolonizasyon sözcüklerinin ortak bir kökü vardır; bu tam da köklere ne olduğuyla ilişkilidir) olmuş melez bir Avrupalı olarak da sayan birinin duygusu bu. Fransız Cezayir’indeki okuldan başlayarak, öteki kıyımın duyarsız ve uçarı gençliğinden bir şeyleri koruyarakta Avrupa’nın yaşlılığını sermayesine katmayı deneme durumunda kalan birinin duygusu bu.⁹⁹

Derrida, öteki yakadandır, Avrupa’nın ötesindedir, ama onunla beslenmiş, onunla ergenliğini yaşamış, am bir o kadar da öteki yakada kalmasına da izin verilmemiş biridir. O Avrupalı olmayan Avrupalıdır. “Öteki Hedef/Başka Baş” deyimi, başka bir yönelimin kendisin haber vermektedir. Ötekiler, aslında daha önce bildiklerimdir, ama şu anda onlar geçmişte bildiklerim ve bana katılan ve bana katkı yapanlar mıdır? Ötekiden bize gelen bir buyrukla “modern geleneğin sorumluluğunu” kim olarak üstleneceğiz? Bu sorumluluk Derrida’yı ikili bir bölünmeye uğratmaktadır. “Bir Avrupa fikrinin, bir Avrupa farkının bekçileri olmanız gerek, ancak kendine has kimliği üzerine kapanmamaya ve kendi olmayana doğru, öteki hedefe veya ötekinin hedefine,”¹⁰⁰ ama sonuçta hangi bölünmeye yönelirsek, yönelim neticede “Avrupa’nın bekçileri” olmak zorundayız.

“Avrupa kültürel kimliği dağılmaya uğrayamaz.” Bunun anlamı “uğramamalı”dır. Yani birbirine karşı birçok “milliyetçilikler” aday olmalıdır. İkinci olarak bu kültür, tek bir merkezden normlar yükleyen savuran bir “başkent” fikrini kabul etmemelidir.¹⁰¹ Çünkü artık fiberoptik ağlarla çevrili bir dünyada yaşıyoruz. Her şeyin her yerde, her bilginin her bir anda ulaşılabilir olduğu dünyada Avrupa merkezli demokratikleşmeden ziyade tüketime odaklı Amerikan tarzı bir bereketsizlik anı yaşıyoruz.¹⁰² Avrupa’nın özü akılsallıktan sorumlu bir tarihsellik midir? Ve “Avrupalı olmayan kültürlerin izleyeceği kültürel bir norm” mudur?¹⁰³ “Avrupa modelinin bütün yerküreye yayılması”¹⁰⁴ kabul etmek bir görev gibi sunulmaktadır. Bu masal bugün Akdeniz’in sularında çılgılık ve yok oluşa dönüşmektedir. Derrida’nın soruları çoğulluğa açıktır. Avrupa bir örnek midir? “Ötekiler arasında yalnızca bir örnek midir Avrupa?” Yoksa bu yasanın örnek olanağını mı verir? “Bir kültürün mirasına, kimliğin kurucusu nitelikteki kendine (kendi ile) farkı besleyerek mi, yoksa içinde bu farkın bir araya toplanmış olarak tutulduğu özdeşlikte kalınarak mı daha sadık olmuştur?”¹⁰⁵ Bu soruların kendine ait durumu bir yana, onları Türkiye üzerinden kısaca izlemeye çalışacağım.

⁹⁸ Caputo, John D., (1997), The Prayers and Tears of Jacques Derrida Religion Without Religion, Bloomington&Indianapolis: Indianan University Press, s. 230.

⁹⁹ Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam, s. 12. Bauman şu ilgin paylaşımda bulunur: “Akışkan modern çağımızın en büyük filozoflarından biri olan Jacques Derrida, henüz 12 yaşında bir Yahudi çocuk iken Vichy hükümeti tarafından yerel Fransız okulundan atıldığı andan itibaren sürekli sürgün hayatı yaşadı ve herkesin kabul ettiği gibi, etkileyici felsefi ‘yuvasını’ ‘kültürlerin kesişme noktasında’ inşa etti.” Bauman, Zygmunt (2017), Kimlik (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik, s. 23.

¹⁰⁰ Derrida (2003): 32.

¹⁰¹ Derrida (2003): 40-1.

¹⁰² Derrida (2003): 43.

¹⁰³ Direk, Zeynep (2006), “Derrida ve Sorumluluk Olarak Avrupa Fikri,” Cogito, sayı 47-48, s. 213.

¹⁰⁴ Derrida (2003): 38.

¹⁰⁵ Derrida (2003): 16.

AVRUPALILIK VE TÜRKİYE

Türkiye’de bir kimlik arayışı olarak ortaya çıkan tüm yönsel tanımlamalar – Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük- hiç de bir Avrupalılık konusunda bir birlik sergilemiyor görünse de, temel de ya ona yöneliktir, ya da onu merkeze alarak ona karşı bir yön belirlemedir.

Avrupa bir idea olarak olmuş olanın, olanın ve olacak olanın üzerinden kendisini insanlığın biricigi olarak görüyor. Evet, şimdilerde o bir idealdir, ama bu ideal olgusal olarak sadece iş ve güç bağlamında şimdinin müreffeh yapısıdır. Onu müreffeh yapan belki tek başına sadece homo ekonomik değildir. Derrida’nın “Büyük bir Avrupa gazetesi”ne verilen Liber adının anlam içeriğini sorgulaması da bunu göstermektedir. Liber kelimesi, bu bakışta, çokanlamlılığını ancak Avrupalı olanda betimlemektedir. Liber üç farklı, ancak birbiriyle bağlantılı bir dünya resmi çizmektedir: hem toplumsal özgürlük hem de ahlaki özgürlük, “Bakhüs’ün adı, şarap” ve “yazılı olan, kitap, inceleme.” Böylece Avrupa, “özgürlük, şarap ve kitap” ile özdeş bir onayın ve uygulamanın adı olmaktadır.¹⁰⁶ Avrupa’nın sözlü geleneğinin kaynağı kitaptır. Bu doğrudur. Ancak Avrupa Müslümanları dikkate almak zorundadır. “Müslüman İspanya”dan hiç söz etme”den Avrupa’yı bir tarih olarak tanımlamak, İbnRüşdçülük üzerine konuşmadan, Arapça felsefe ve bilim metinlerinin Latinceye çevrilmelerini dikkate almadan konuşmak, Avrupa kültür tarihini eksik ve yapmak istediği şeyi hep eksik bırakacaktır. Hegelci taşıyıcı, “köprü”¹⁰⁷ görevini üstlenmekle tanımlanan Müslümanlar, Avrupa yaratıcılığının kökenlerinden birini oluşturur. Bu muazzam geçmişe ve geleceğe sahip bir geleneği, “kendilerine ait sunabilecekleri nerdeyse hiçbir şeyleri yoktur,”¹⁰⁸ diye yargılamak ırkçı ve yok sayıcı kötücül bir tutum alıştır. Michael Wintle “Cultural Identity in Europe: Shared Experience,” adlı çalışmasında Avrupalıların paylaştığı bir “miras”tan bahsetmektedir. Bu miras “tüm Avrupalılarla aynı düzeyde temasa geçmemiş” olsa da, “vatanı Avrupa olanların değişen şekillerde ve ölçülerde hissedip yaşadığı ve dışarıdaki çoğu kimsenin de –ister onaylayarak ister kınayarak-kabul ettiği bir mirastır bu.”¹⁰⁹ Bu miras’ı tanımlamak, Müslüman geleneksiz eksik kalır.

Avrupa *Liber*’in bu üç farklı adlandırmanın, özü özgürlük ve kitap olan bir ideadır, ancak bu tek bir toprağın ya da yurdun betimlemesi olamaz. Avrupa’yı bu üç tek kelimenin açılımı olarak tanımlama, onu bir anlamda sorumlulukla özdeşleştirmektedir. Ancak burada da sorun devam etmektedir. Çünkü, Avrupa’nın özü “sorumluluk” olarak tanımlanır ve hem düşünce de hem de davranışta akıl ve doğa ilkelerine göre hareket etmek olarak ölçütlenirse, onun bu örnek olma durumu, sadece ona ait olmayacaktır. “Sen bunları boş yere yaratmadın,” diyen Kur’an akli, nazarı, Avrupa’yı inşa eden akıldan daha açık ve deneyimseldir. Ancak o bir inşa edimi olarak, hiç bir şeyi ötekileştirmez. Çünkü her şeyin tek sahibi Tanrı’dır. Direk’in şu sorusu söylenmek istenen öz’lüğü açıklar.

Tanrıyla yüz yüze olma tecrübesi, mysteriumtremendum, eğer Hıristiyan (veya Yahudi-Hıristiyan) bir izlek ise, onun sorumluluk olarak Avrupa fikrini

¹⁰⁶Derrida (2003): 59.

¹⁰⁷Hegel, Müslümanlar (Arabians) ve Yahudiler sadece “dışsal” ve “tarihi bir yol” üzerinde bulunmuş olmakla Grek felsefesiyle, yani felsefeyle karşılaştıklarını ileri sürer. Hegel (1995), Lectures on theHistory of Philosophy, Medieval and Modern Philosophy, trans. E. S. Haldane ve Frances H. Simson, Lincoln and London: University of Nebraska Press, s.1.

¹⁰⁸Asad, Talal (2010) “Müslümanlar ve Avrupa Kimliği: Avrupa İslam’ı Temsil Edebilir mi?” Avrupa Fikri, der. Anthony Pagden, (Çev. Rahmi Ögdül-Mesut Varlık), İstanbul: Ayrıntı, s. 240, 242-43. Trevor-Poper, The Rise of Christian Europe, s. 141’den Asad, s. 243, 17. Dipnot.

¹⁰⁹ Aktaran, Asad, Talal (2010) “Müslümanlar ve Avrupa Kimliği: Avrupa İslam’ı Temsil Edebilir mi?” Avrupa Fikri, der. Anthony Pagden, (Çev. Rahmi Ögdül-Mesut Varlık), İstanbul: Ayrıntı, s. 240.

oluşturmada belirleyici bir rol oynaması neden bizi Hıristiyan bir Avrupa anlayışına götürmesin?¹¹⁰

Hıristiyan bir Avrupa, coğrafi ve politik bir Avrupa’dır. Avrupalı olmayı, “Aydınlanma standartlarıyla” yargılama ne derece doğrudur.¹¹¹ Hıristiyan Avrupa fikri, İbrahimi geleneği dikkate almadan sadece politik-teolojik olarak, sorumluluk olarak Avrupa fikri, sorumluluk olarak iş yapabilme becerisiyle özdeştir. İş yapabilme, sorumluluk almak ve görev yüklenmek olarak kabul edilirse, Aydınlanma ölçütleri, insan deneyiminin biryanı olarak, geleneği yok ettiği için yetersiz ve yeteneksiz kalır.¹¹²

Türkiye Müslüman insanların yurdudur; hem coğrafya hem de kültür olarak, hem de İbrahimi geleneğin son ve “mükemmel” halinin onaylayıcısıdır. Bu durum dikkate alınmadığı için, Türkiye’de bir din sorunu var algısı yaratılabilmektedir. Türkiye’de din ile sorunu olanlar, kendilerini dindar olarak etiketleyen ve o etiket üzerinden tanımlama yapan insanlardan kaynaklıdır. Ya da sorun, böyle bir kimliğin ötekileştirici varlığından rahatsızlık duyulabilecek anlamda bir sorun. Ancak din ile ilgili sorunu olanları da tipeştirmek kaçınılmazdır. İlk olarak yanlış, -cı anlamında bir din anlayışına sahip insanların tutumlarından rahatsız olma olarak dini söylemlerden, diğeri de, dini politik-teolojik bir amaç olarak tanımlayanlara karşı tepkisellik olarak rahatsız değildir. İlahiyat öğretimi almış biri olarak bu durumun ötekileştirmekten çok, gözlemim, bu alanda çalışanların, hem de bir meslek olarak, beklili de hiç bir yetenekleri olmayan insanların geldikleri sosyo-kültürel arka plandan kaynaklı olan sorunlar. Türkiye içinden dini tavır alışlarda çatışma yaratabilecek bir görüntü olarak fotoğraflaması, Avrupa’ya dâhil edilmesi konusunda yanlış okumaktadır. Ancak Türkiye’nin dini inancı Avrupa dâhil olmamasında birincil midir? Direk’in de tespitiyle,

Türkiye Avrupa Birliğine katılım koşullarını yerine getirmek için çaba harcıyor olmasına rağmen, alınan yol bizi Avrupa’nın yakınına getirmiyor. Avrupa taleplerini artırarak geri çekilirken Türkiye’yi dışlamanın bol kazançlı politik bir strateji haline geldiği daha fazla görünür hale geliyor. Sıradan Avrupalı Hıristiyan, Türkiye’nin Avrupa’da bir Truva atı olacağına ve kendi iyisinin Müslümanların iyisinden farklı olduğuna ikna olmuş durumda.¹¹³

Hiçbir Müslüman Türk Truva atı tanımlamasını hak etmez, edemez. Olgusal olarak yarım yüzyıldır Avrupa’nın göbeğinde işini yapan Türk insanı, değerleri gereği hayatın paylaşımından yanadır. “İkna olma” ya da “ikna etme gücü” karşısına ötekini alma tavır alışıdır. Avrupa, ikna olma ihtiyacı duymaktadır, neden? İkna olmayan, ikna etme gücünü de sahip değildir. Avrupa coğrafya olarak, ikna gücünü nasıl kullanabilecektir? Avrupa fikir ve politika olarak gücünü kaybetmiştir. Srebrenitsa, hem de Hollandalı Barış gücü askerlerine rağmen yaşandı. Sadece Müslümanlar değil, Yahudiler unutuldu mu? Aslında bu bir ikna durumu değil, miras’ın etkisi ve bu miras devrildikleri insanların kendi içlerindeki becerilerine karşı ürküntü yaratan bir algılayış halidir. Zeynep Direk algının bozulumundan yanadır; tıpkı Derrida’nın deconstruction’unun Caputo’nun “umut” olarak yorumlaması gibi. Deconstruction bir tekrar, olanı olduğu şekilden başka ele almak değildir, o “bir umuttur.” Hem de “umuda karşı umut olabilecek bir şey” olarak umut. O “adalet ve dostluk için bir umuttur.”¹¹⁴

¹¹⁰ Direk, Zeynep (2006), “Derrida ve Sorumluluk Olarak Avrupa Fikri,” Cogito, sayı 47-48, s. 215.

¹¹¹ Direk (2006): 215.

¹¹² Recep Alpyağılı’nın gelenek kavramıyla ilgili gelen+ek tanımlaması dikkat çekicidir. Bkz., Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen Ek-i II Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi, İstanbul: İz.

¹¹³ Direk (2006): 220.

¹¹⁴ Caputo, John (2002), “Good Will and the Hermeneutics of Friendship: Gadamer and Derrida,” Philosophy&Social Criticism, 28 (5), s. 521-2.

Bu umut, sadece bir umut ya da zihinsel bir bekleyiş değildir. Farklılığın yaşamsal değerini tanımlar, ancak onun biricik yol olduğunu düşünmez. Olgusal olarak, Touraine'in ifadesiyle, "salt farklılık üzerine kurulu bir siyasi toplum yoktur, olamaz."¹¹⁵ Onun kastettiği, değer ifade eden farklılıklar söz konusu edilecekse, bu maddi unsurlardan farklı değerlendirilmelidir. "Farklı dinlere, beslenme alışkanlıklarına, hatta farklı dillere sahip olabilirsiniz, fakat eğer akılcılığa, yani tekniğe, bilime ve birey haklarına, başka bir deyişle evrensel bir bireye (söylemim Kantçı olmasa da, Aydınlanmaya dayandığı kesin) inanmıyorsanız, birlikte yaşayamazsınız."¹¹⁶

Direk, Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelerden farkını, yaşam dünyasından hareketle betimler. Onun ifadesiyle, "Türkiye yalnızca Müslüman bir ülke değildir, aynı zamanda iyi örnektir, iyi Müslüman ülkedir, tam da diğerleri için bir ereği temsil edebileceği için, onların örnek alabilecekleri bir model olarak sunabileceği için iyidir."¹¹⁷ İyi sıradan, günlük dilde kullandığımız bir kavram değildir. İyi, seküler bir kavramdır ve burada fazlaca öne çıkarılmış görünmektedir ve etik anlam yüklüdür. "Türkiye'nin iyi örnek olarak Avrupa'nın yerine geçmesine pek şaşırılmamalıdır." ¹¹⁸ Türkiye'nin iyiliği tarihsel bir olgu olan sürekliliği ve değişime açıklığıdır. O hakikatin kaynağına, yunanca ifadeyle eidos'una aşiktir.

Müslüman ve Türk kendi evrenselliğini kendi yaşam serüveninde sergiler. O yok olarak gelenin yeniden kendini bulduğu bir yaşamdır. Buna göre, geçmiş bir yokluk ve kayboluş değil, oluşun akıp gelişidir. O evrenselliğini kendi kimliğinde ve yaşamında sergiler. Derrida'ya göre, evrensel olan bir yerden başlar.

Evrensellik değeri burada bütün çatışmaları kendinde toplar (capitalise), çünkü bir örneksellik değerine bağlanması gerekir; bu örneksellik de evrensel olanı, bir tekliğin, bir deyimliliğin veya bir kültürün kendi bedenine (bu teklik bireysel olsun, toplumsal, ulusal, devletçi, federal veya konfederal olsun) kaydeder. Ulusal bir biçim alsın veya almasın, incelikli, konuksever olsun veya saldırgan bir yabancı düşmanlığı içinde olsun, bir kimliğin kendi kendini olumlaması daima evrensel olanın çağrısına veya işaretine yanıt verme iddiasındadır. Bu yasanın hiçbir istisnası yoktur. Hiçbir kültürel kimlik kendisini başka bir dile çevirisi olanaksız bir deyimliliğin geçirimsiz bedeni olarak sunamaz. Ancak, tam tersine, kendisini daima evrenselliğin tikel olan içine kaydının yeri doldurulamaz şekli, insan özünün ve insana has olan şeyin biricik tanığı olarak sunar."¹¹⁹

Müslüman Türk idea olmanın yanı sıra bir olgudur ve tarihsel serüvene sahiptir. Evrensel değerleriyle tüm öteki kültür ve yaşamlara kendini açık tutar ve değerini sürekliliğe tabi olduğunu onaylar. Bunu tanımlayan ilke inanç kaynağı olarak Kur'an'ın evrensel dildir. Bu dil hiçbir şekilde emperyal değildir ve bu tür iddialara da tamamen karşı bir dil kullanır. Müslüman'ın "örneksellik" değeri Sunnetullah ve onun somut açıklayıcı karakteri Hz. Muhammed'dir. İlahi yasanın yaşam ilkesi olarak onayı ve onu tüm insanlıkla paylaşma düşüncesi, hiçbir emperyal amaç gütmeyen ilay-ı Kelimetullah'tır. Bugünün bugünlüğüyle evrensel olanın dikkate alınması gereken *Başka Baş*'tır. Derrida'nın "Avrupa belleğinin çağrısına yanıt verme ödevi"¹²⁰ bir "buyruk" olarak anlaşılmalıdır ve Türklerin de bu buyruk içinde bir Baş olabilecekleri onaylanmalıdır. Derrida bu buyrukla ilgili geniş bir tanımlama imkanı sunmaktadır. Bu açıdan ben bu

¹¹⁵ "Alain Touraine'le Söyleşi," Cogito, sayı: 39, Bahar 2004, s. 274.

¹¹⁶ "Alain Touraine'le Söyleşi," Cogito, sayı: 39, Bahar 2004, s. 275.

¹¹⁷ Direk (2006): 220.

¹¹⁸ Direk (2006): 221.

¹¹⁹ Derrida (2003): 71-2.

¹²⁰ Derrida (2003): 75.

buyrukların bizim gibi okuma-yazma çabası içinde olanlar için önemli olduğunu düşünüyorum. Bu buyruk, “Öteki Hedef” olarak Müslüman Türklerin de dilinde yer bulabilecek düzeyde ve güçtedir. Derrida üzerinden ilerlersek, bu buyruklar açıklayıcı ve yol göstericidir. Buyruk, Avrupa’yı “Avrupa olmayana doğru, asla Avrupa olmamış ve asla da olmayacak olana doğru açmayı” dile getirir. Bu açana cevap vermeyi de imkanlaştırır. İkinci olarak bu ödevin buyruğu, “yabancıyı yalnızca kendisiyle bütünleştirmek (integrer) için buyur etmeyi değil, ama aynı zamanda onun ötekiliğine saygı göstermeyi ve bu ötekiliği kabul etmeyi de buyurur.” Bu “konukseverlik” denilen bir olguya karşılık gelir.

Üçüncü olarak “Avrupa mirasını yıkmış olan totaliter dogmatizmi” eleştirmenin yanı sıra “kendi dogmatizmini” de eleştirerek yeni bir “sermaye dinini de” kabul etmez. Bu ödev, eleştiri sınırlarını aşarak, “yapıçözümsel soykütüğüne tabi kılmayı” kabul eder. “sermaye dini”, üst baş belirlenimidir, bu tek bir kültür, tek bir din ya da tek bir merkez olarak başkent olabilir. Anadolu şimdi bir *Baş* olarak Başkent’tir. Dördüncü olarak bu ödev, Avrupalı olana kendi “demokrasi fikrinin mirasına sahip çıkmayı” olumlarken, bunun “verili” ve herkes tarafında onaylanması gereken bir kabul olmadığını da onaylar. Bu bir inanç gibi kabul edilmelidir ve bu inanca göre bu tür bir demokrasi fikri bir umut olarak geleceğe işaret etmelidir. Beşinci olarak bu ödev, dünyayı tüm farklılık ve zenginliğiyle olumlamayı, başka dillerin ve kültürlerin varlığına karşı “saygı göstermeyi” amaçlar. Altıncı olarak bu, “kendisini aklın yetkesi altına konumlandırmayan her şeye hoşgörülle bakmayı ve saygı göstermeyi buyurur.” Burada her şeyin içine aynı yerde ve aynı inanç adı altında olan tüm farklı dünya görüş, mezhep ve cemaatlerin varlığını onaylama söz konusu edilmektedir. Bu onaylama bir sınır belirliyor gibidir. Buna göre, “hiçbir akıldışıcılık haline gelmeyen düşünceler de olabilir,” akıldışı adlandırmaları dışarıda bırakıyor görünmektedir. Bu Derrida’nın “bugünün Aydınlanması” dediği şeye göre yapılması gereken bir kabuldür.

Diğer bir ödev de, “düşünme, konuşma ve eylemde bulunma sorumluluğun”u buyurmasıdır.¹²¹ Derrida “sorumluluk,” “ahlak” ve “siyasetin” olabilme koşullarını, “bugünün Avrupası’nda” daha önceki durumlardan çok farklı bir biçimde ele almak gerekmektedir. Avrupalı-olmayan olarak Derrida, yine de kendini orada, o kavram ve idea içinde konumlandırır. “Ben Avrupalıyım, kuşkusuz Avrupalı bir aydınım, bunu hatırlatmayı seviyorum, bunu kendime anımsatmayı seviyorum; bundan niçin sakınayım? Ne adına? Ancak, baştan aşağı Avrupalı değilim, ne de kendimi öyle hissediyorum. Bundan dolayı demek istiyorum veya demeliyim ki: baştan aşağı Avrupalı olmak istemiyorum ve olmamam gerekiyor. “Bütünün parçası” (a partentiere) olarak aidiyet ile “baştan aşağıya” (de part en part) ait olma birbiriyle uzlaşmaz olsa gerek. Benim kültürel kimliğim, kendisinden itibaren konuştuğum şey, yalnızca Avrupalı değil, kendi kendisine özdeş değil, ve baştan aşağıya “kültürel” de değilim.”¹²²

Derrida, hem Avrupalı olmayan düşünür olarak hem de Avrupalı olmayı kabul eden bir düşünür olarak Avrupa ve Avrupalılık üzerine düşünmeyi bir “sorumluluk” olarak kabul ediyor ve içselleştiriyor. Ancak kendisini bir “cihan insan”ı olarak Fransız olmayla özdeşleştirmeyi de kabul etmiyor.¹²³ Avrupalı entelektüel düşünce için, Avrupa fikri, bir inşadır ve idealdir. Avrupa “Dünya Tarihi”nin kendisidir. Hegel “Dünya Tarihi Doğudan batıya gider, çünkü Avrupa saltık olarak Dünya tarihinin sonu, Asya başlangıcıdır.”¹²⁴ diye yazar. “Güneşin, Işığın doğduğu yer Doğudur...”¹²⁵ Dünya gözlerini açık ikinci Dünya Savaşı’nın sonunu görmemiş olsaydı, Avrupalı için Yahudiler ve Yahudilik de

¹²¹Derrida (2003): 76-8.

¹²²Derrida (2003): 81.

¹²³Derrida (2003): 74.

¹²⁴Hegel, G. W. F., (2006) Tarih Felsefesi, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea, s. 83.

¹²⁵Hegel (2006): 83.

hep “kenarda yer alma”ya devam edecekti.”¹²⁶ Diğer Asyalı Milletler bir yana, Asya’nın bir parçası, hem de büyük bir parçası olan Türkler, “Dünya Tarihi”nin başlangıcında yer alanlar arasında yer almaktadır. Türkler Avrupa’dır, Türkler Avrupalıdır. Hem coğrafya hem de dünya “miras”ının bir bölümüne sahip olmakla. İbrahimi geleneğin son “mükemmel” serüveni olarak İslam, başlangıcın başlangıcında yer alır. Türklerin yüzleri hep Avrupa’nın en azından kâğıt üzerinde yazılı ilkelerini, ideallerini yaşamak isteyen olarak belirlenmiştir. Başlangıç Asya’dır, yönü Batı, yani Avrupa’dır, “kızıl elma,” bu idealin kendi özüne sahip adıdır. “Dünya tarihi dizginsiz doğal istencin evrensel ve özel özgürlüğe doğru disiplindir. Doğu yalnızca Birin özgür olduğunu biliyordu ve bilir; Yunan ve Roma dünyaları, kimilerinin özgür olduklarını; Germanik dünya herkesin özgür olduğunu bilir.”¹²⁷ Germanik dünya, Avrupa’dır ve Avrupalıdır. İnşa etmek bu anlamdadır, olmayan üzerinden ansal olmuşu evrenselleştirmek. Bu her bir Avrupalı düşünürün mottosunu ötekinin varlığı üzerine kurmasında bir çıkış sunar.

Türkiye Avrupa’ya dâhil değildir, ufak bir parçası Avrupa’dadır. Avrupa’yı işgal etmiş ve oradan kovulmuştur. Büyük ölçüde Müslümandır ve bu, Avrupa’yı oluşturan bir din değildir.¹²⁸

Türkiye Türk ve Müslümandır; kendi olmasına engel olmayacak kadar yerel, kültürel zenginliğe ve çokluğa sahiptir. Avrupalı için tanımlanan dışarıdadır; yer olarak ve ulaşılabilirlik anlamında değil. Türkiye bir sınır çizilen değil, sınır çizilenin adının içinde yer bulan kavramların ötesindedir. Türkiye ötesidir, ötesi olandan daha uzağa yerleştirilmek istenendir. Müslümanlar ve Türkler bir nebze olsa da Avrupa’ya sınır ve bir kısmı da içerisinde yer alan kesim olmakla beraber, Avrupalı kabul edilebilir mi? Demokratik bir Türkiye gerçekliği karşısında yer alan aynı coğrafyanın “parçaları” olan Müslüman Araplar “Bugünkü haliyle,”¹²⁹ İslam kavrayışına yanlış etki yapmaya devam etmektedir. “Akıl” ve “İhsan” dünyasının inşacı imkânın betimleyicisi olan İslam, Tanrı’nın dışında otoriteleri put ve güçsüz yapılar olarak görür. Bu nedenle İslam şu ya da bu ırk anlamında değil, kendi öz sorumluluk kavrayışı içinde kendisi olarak oluşun adıdır ve her bir oluşta bir yerde yurt bulacağı için bu da Türkiye’dir. Bu kesinlikle bir yerle sınırlandırarak onun “bir cemaate dönüştürme” değildir. Çünkü her bir cemaat yeni bir savaş, yeni bir din olmayan din demektir.¹³⁰ Bu Avrupa fikrinin aksine özeldir ve inşa etmekten, yani insan aklının sınırlarıyla kirlenmekten uzak bir olgudur.

Türkiye Müslüman’dır, ancak Avrupa’yı oluşturan din değildir, ama o dinin ivmesinde katkısı olan doğru yapma edimlerinin kaynağıdır. Onun iddia ettiği gibi, Doğulu olarak Müslümanlar “soyut insanlardır” ve “Avrupalı” olmaya uygun olmayan, şayet olacaklarsa dönüştürülmeleri gereken insanlar topluluğudur¹³¹ ampirik bir yargı sunmaz. Avrupa’nın ırkçılığı sadece deri üzerinden gitmez, aynı zamanda hem çitin ya da “burnun” ötesinde kalanları hem de onların inanç ve değerlerini de kapsar. Bir insanı, topluluğu insani özellik ve türünü olduğu gibi kabul edip, onlar için saygı dolu davranış sergilemek bir cömertliktir. Bu hiçbir çıkar içermeden karşındakini olduğu gibi onaylamaktır. Bu hem doğal hem de Tanrısal yasadır. Avrupa hala bunun anlamını tam da kavrayamamıştır. Türkiye’de 24 Haziran 2018 seçiminin ardından seçim kutlaması

¹²⁶Asad, Talal (2010): 242.

¹²⁷Hegel (2006): 83-4.

¹²⁸ “AlainTouraine’le Söyleşi,” s. 280.

¹²⁹ “AlainTouraine’le Söyleşi,” Cogito, sayı: 39, Bahar 2004, s. 278. Dünya genel zihnine politik Yahudilik ve onun uzantısı olan Hristiyanlık merkezli olarak bu algı, olguya dayandırılarak sıkça kullanılmaktadır. Gazeteci Hasan Cemal’in SimonPeres ile yaptığı konuşmada, Peres, “dünyada terörün % 65’ini Ortadoğu üretiyor. Terör bir numaralı sorun,” diyor. Hasan Cemal, “Arafat Sonrası Ortadoğu,” Milliyet 27. 11. 2004, s. 19.

¹³⁰ “AlainTouraine’le Söyleşi,” s. 279.

¹³¹Asad (2010): 243.

yapmak isteyen Türklere Hollanda hükümetinin tavrı hiçbir demokratik gerekçe kabul etmez; Avrupalılık sevmek ve sevgiyi sevmek değil miydi?

Avrupalı bir öcü adlandırma mıdır, yoksa bir gerçeklik midir? Kavramları belirleyen gelenekler, hayatın yasa koyucuları olarak varoluş sergilerler. Bu bir yargıyı ifade eder. İnsan olmanın belirgin gücü de buradan başlar. Müslüman bir şeyin sorusunu sorarken, maalesef yasa koyucu olarak görünenin belirlediği başlıklar üzerinden yürümektedir. İşte, *fundamental Islam, radical Islam, moderate Islam ya da violence* kavramları. Fransız bir gazeteci Philippe Val’in başı çektiği, aralarında eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin de bulunduğu Yahudi ve Hıristiyan temsilcilerinden oluşan 300 kişi şiddet yaydığı gerekçesiyle Kur’an’a karşı sorgulayıcı ve küstah bir metin yayımlamışlar. Metinde dikkat çeken cümleler Avrupalılık ve Fransız olma durumunu açıklar niteliktedir:

Bu terör yayılıyor! Yahudi düşmanlığını (anti-semitizmi) önlemek sadece Yahudilerin işi değil, bu herkesin görevi. Her bir İslamcı saldırıdan sonra demokratik olgunluğu test edilen Fransızlar trajik bir paradoks içinde yaşıyorlar. [...] Bizim Avrupa, özellikle de Fransız tarihimiz, coğrafî, dini, felsefi, hukuki sebeplerle, içinde kesin olarak Yahudi düşüncesinin de bulunduğu çeşitli kültürlerle derinden bağlantılıdır. [...] Müslümanların Yahudi düşmanlığı, XXI. Asırda İslam’a, içinde yaşamayı seçtikleri barış ve özgürlük dünyasına en büyük tehdittir. [...] Yahudilerin ve Hıristiyanların ve kafirlerin öldürülmesi ve cezalandırılması için çağrı yapan Kur’an ayetlerinin de din alimlerinde kullanılmadığını kaldırılmasını talep ediyoruz ki böylece hiçbir inançlı kişi, bir suç işlemek için kutsal metinden destek bulmasın. [...] Fransa, Fransa olmaktan çıkmadan bu ulusal davanın halli için acele edin!¹³²

Voltaire’i bir defa daha okumak metnin içeriğinin anlamını kolaylaştıracaktır. Konuları yüksek zevatın da dâhil olduğu bir talep: “[A]yetlerin çıkarılması.” İlginç olan bir metnin içeriğine müdahale değil, o metnin dini ve kutsal bir metin olması da değil, sadece o metne dâhil olmayan kişilerin politik-teolojik unsurlarını gerekçe göstererek başkalarının değerlerine müdahalede bulunma cesaretidir. Bunu sağlayan güç ve cesaret sadece bugünkü politik güç müdür? Bir boyutuyla olabilir, ancak asıl dayanak Avrupalılık olgusunun içeriğinden kaynaklanmaktadır. Avrupalılık bir idea olarak tek Baş’tır ve mutlaklıdır. Dayandığı temeller insan doğasının zayıflığından kaynaklı tek başına bilmeyi dillendiren akılcılıktır. Bu bakış ve yöntemsiz yönlemsellik, Voltaire’in betimlediği durumla aynıdır. Türk ve Müslüman kendi özsel değer üretimiyle, “iyi Müslüman” olarak yerindedir. Ancak kaba ve sert bir ifadeyle, “İslam her şeyden önce bir işgalci olarak algılanıyor” ve “bir yabancı,”¹³³ ötede tutulması gereken yapma bir düşman olarak görülmektedir. Bu tam da Avrupa’nın kendi özsel tanımıdır, kendisidir. Avrupa kendi özsel kurtuluşunu “çare” olarak Türklere bağlamışsa, bu durum onun gerçekten de yıkımı ve icat ettiği, inşa ettiği kavramının da yok olmasına neden olacaktır. Kendi yok olurken, ötede tuttuğunun da yok olmasını hazırlayacak ve seyredecektir. Korku, korkunun çocuğu olarak kalacaktır.

Müslüman gelenek üzerine konuşan ve yazarların kendilerinden emin bir şekilde tavrı sergilemelerinin altında yatan temel ilke, İslam’ın bir din olarak en son ve yetkin bir şekilde tamama erdirilmiş din olduğuna duydukları sarsılmaz inançtır. Avrupa ya da Hıristiyan Batı karşısında yüzyıllardır süren yenilginin ve sömürünün nedeni de basit bir indirgemeye, inançlarının kaynağı olan Kur’an’a uygun hareket etmemeleridir. Bu bir sorgulama biçimidir, ancaçaçıklayıcı bulunmayabilir. Metin kendisi bir kurtuluş iksiri

¹³² Aktaran, Baloğlu, Bülent, Adnan (2018) “Tuhaf Bir Manifesto,” diyanet, Sayı 330, Haziran 2018, s. 39.

¹³³ “Alain Touraine’le Söyleşi,” Cogito, sayı: 39, Bahar 2004, s. 277.

sunmaz, o sadece okuyanın yeni yaratımlara yönelik içsel imkânlarını zorlamasına izin verir. Avrupalı tehlike, bir karabasan gibi her an ve her yerde Müslüman karşısına çıkmakta ve onu hem kendisine çekmekte hem de kendisinden uzak durulması gereken bir yer olarak konumlandırılmasına yol açmaktadır. İslam bir dindir ve temel ilkeleri Kur'an'da belirlenmiştir. Ancak toplumsal bir varlık olarak, insan olarak Müslüman da bir yer ve bir gelenek içinde yaşamaktadır. Bu da onun kendisi olarak kendisini tanımlama alanları konusunda konuşması demektir. Dinin ne olduğu sorusu, insan bilimlerinin her bir alanınca kendi yöntemlerine göre cevaplandırılır ve bu da kaçınılmaz olarak Avrupalı yöntemlerle çıkış yerini belirler.

Sorunumuz bellidir ve bu konuda Tournaine'nin sosyolojik tespitini bütünüyle onaylıyorum. Türkiye'nin "her şey dâhil cemaat"¹³⁴ yapılanmalarından ya da "bireysel gailelerini astıkları vestiyer cemaatler"¹³⁵ acilen kurtulma çabas içinde olması, kendi geleneğinin biricik koşuludur. İkincisi de şimdinin yaratımına dâhil olmakta gösterilen Avrupalı adaletsiz dağıtım ve tüketim, harcama kültüründen ivedilikle uzaklaşmak, kendi sosyo-politiği içinde "komşusu açken tok yatmama" ilkesini evrensel bir yaşam deneyimine dönüştürmektir. Lüks otomobiller, lüks binalar ve buna uygun tüm enstrümanlar İslam yaşam felsefesinin dışında yer bulur, onların ideal olarak sunulmasının kaynağı hep Avrupalıdır. Müslüman düşünce tüm insanları Tanrı'nın yaratıkları olarak görür ve her birinin bulunduğu yerde eşit ve hakça paylaşımına açık insanlar olduklarını onaylar. Lüks bir şeytanca aldatmadır ve zamanla putlaşır. Geçmiş geleneğimizin ek'leriyle birlikte düşünce alanına sunulması kaçınılmazdır. Aksine "İslam'ın entelektüel ve kültürel yaşamından bahsetmek istediğinizde hep dokuzuncu yüzyıldan on dördüncü yüzyıla kadarki bir döneme gönderme yaparsınız. Günümüzde, İslam dünyasından büyük felsefecilerin ya da teologların çıktığı söylenemez. Batı'ya gelmiş olanlar hariç tabii,"¹³⁶ diye yargıda bulunan düşünceyi onaylamak durumunda kalırız. Geçmiş şimdinin adıdır; geçmişi daha çok vurgulamalı, daha çok geçmişin izini izleyerek varoluşa dâhil olmanın heyecanına sahip olmalıyız.

SONUÇ

Rusya'da oynanan ve 15 Temmuz günü saat 18.00'de Fransa ile Hırvatistan arasında oynana final müsabakasıyla sona erdi. Fransa, Arjantinli hakem Nestor Pitana'nın yönetiminde Hırvatistan'ı 4-2 yenerek Dünya şampiyonu oldu. Hırvatistan'ın kökleri çok eskilere dayanır, ancak Avrupa içinde daha dün ortaya çıkmış küçük bir ülke. Nitekim Fransa, onun küçüklüğünü ilk golünü Hırvatistan'ın kendi kalesine atarak gösterdi. Bu da yetmedi, Hırvatistan da 2. Golünü Fransa'nın hatasından yararlanarak kaydetti. Fransa, onun bu cesaretine karşı bir uyarıda bulundu; hem çok genç yaş ortalaması hem de Afrika kökenli oyuncularıyla. Şampiyon Fransa oldu ve maçın orta hakemi Arjantinli. Unutmadan, medeni Fransa bir şampiyonluğu bahane ederek, yağmalama ve talan geleneğini diri tutmayı da başardı.

KAYNAKÇA

Alicı, Mustafa (2005) Müslüman-Hıristiyan Diyalogu, İstanbul: İz Yay.
Alighieri, Dante (2017), İlahi Komedi, Cehennem, Araf, Cennet (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul: Oğlak.
Aquinas, Thomas (1993), Light of Faith, the Compendium of Theology, New York: Book of the Month Club.

¹³⁴Bauman (2017): 98.

¹³⁵Bauman (2017): 43.

¹³⁶ "Alain Tournaine'le Söyleşi," s. 277.

- Asad, Talal (2010) “Müslümanlar ve Avrupa Kimliği: Avrupa İslam’ı Temsil Edebilir mi?” Avrupa Fikri, der. Anthony Pagden, (Çev. Rahmi Ögdül-Mesut Varlık), İstanbul: Ayrıntı.
- Baloğlu, Bülent, Adnan (2018) “Tuhaf Bir Manifesto,” diyanet, Sayı 330, Haziran 2018.
- Bauman, Zygmunt (2017), Kimlik (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik.Ricoeur, Paul (2004), “Avrupa İçin Yeni Bir
- Bruckner, Pascal (2004), “Avrupa: Pişmanlık ve Bitkinlik,” (Çev. İdil eser), Cogito, sayı. 39
- Carla Power (2002) “Who Are We?,” Newsweek, Aralık 23.
- Caputo, John D., (1997), The Prayers and Tears of Jacques Derrida Religion Without Religion, Bloomington&Indianapolis: Indianan University Press.
- Caputo, John (2002), “Good Will and the Hermeneutics of Friendship: Gadamer and Derrida,” Philosophy&Social Criticisim, 28 (5).
- Cobb, John Jr., “Has Europe Became Theologically Barren?” Erişim: <https://www.religion-online.org/article/has-europe-become-theologically-barren/> (25. 06. 2018)
- Cooperman, Alan “Stead fast beliefs in a Tumultuous World,” Erişim: <http://www.washingtonpost.co/ac2/wp-dyn/A1334-2005Apr19?language=printer> (20. 04. 2005)
- Derrida, Jacques (2003), Öteki Hedef (Başka Baş), (Çev. Melih Başaran), İstanbul: Bağlam.
- Derrida, Jacques (2006), “Kendime Karşı Savaşayım,” Cogito, sayı 47-48
- Direk, Zeynep (2006), “Derrida ve Sorumluluk Olarak Avrupa Fikri,” Cogito, sayı 47-48.
- Huntington, Samuel P. (2004) Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı (Çev. Aytül Özer), İstanbul: CSA Global Yayın Ajans.
- Hegel (1995), Lectures on theHistory of Philosophy, Medieval and Modern Philosophy, trans. E. S. Haldane ve Frances H. Simson, Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Hegel, G. W. F., (2006) Tarih Felsefesi, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea.
- Hegel, G. W. F., (2009), The Philosophy of History (trans. J. Sibree), Scotts Vally.
- Heller, Margaret (2008), “Derrida and the Idea of Europe,” Dalhousie French Studies, Vol. 82 (Spring 2008), s. 93. Erişim: 19 Jun 2018 09:37, <http://www.jstor.org/stable/40838450>
- Husseynow, A., (1997), “Ethical Basis of European Identity,” In Multiculturalism: Identity and otherness, (ed., N. Kuran Burçoğlu), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Insin, Engin F., (2013), “We, the Non-Europeans: Derrida with Said,” in Bora Isyaran and Agnes Czajka (eds.), Europe after Derrida (Edinburgh: Edinburgh University Press), 108-19., s. 118. Erişim: <http://enginfisin.net/assets/2013d.pdf> (19. 06. 2018)
- Michael Meyer (2002), “The Death (and Birth) of Europe,” Newsweek, Aralık 23.
- Pagden, A., (2010), “Avrupa: Bir Kıtayı Kavramsallaştırma,” Avrupa Fikri.
- Pocock, J. G. A., (2010), “Kendi Tarihleri İçinde Bazı Avrupalar,” Avrupa Fikri, ed. Anthony Pagden (Çev. R. Ögdül-M. Varlık), İstanbul: Ayrıntı.
- Ricoeur, Paul (2004), “Avrupa İçin Yeni Bir Ethos Üzerine Düşünceler,” (Çev. M. H. Doğan), Cogito, Sayı. 39, Bahar 2004.
- Valery, Paul (2004), “Zihnin Krizi,” (Çev. Esra Özdoğan), Cogito, sayı. 39, Bahar 2004
- Vandersmersch, Edmond ve Jean Weydert (2003) “Katoliklik,” Avrupa Birliği Ülkelerinde Dinler ve Laiklik, haz. Jean Bauberot(Çev. Fazıl Arabacı), İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Voltaire, Francois-Marie Arouet (2015), Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler (Çev. Egenur Ay), İstanbul: Zepros.
- Watt,W. Montgomery (2013), İslam’ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara: BilgeSu.
- Yurt, Engin, “Hıristiyanlıkta Kutsalın Doğasına dair Fikir Ayrılığı ve Buna Kilise Babaları’nda Olası bir Çözüm”, *Felsefi Düşün*, Sayı: 10, 2018, s. 342-351.
- Zarka, Yves Charles (2014), “Avrupa İçin Hangi Gelecek?” Jürgen Habermas ile Avrupa’yı Onarmak (Çev. Z. Karagöz, M. E. Yılmaz, Z. Atay), İstanbul: Pinhan.
- Zizek, Sovej (2015) “Avrupa Ne İstiyor?,” Avrupa ne istiyor? Avrupa Birliği ve Onun Hoşnutsuzlukları (Çev. Bora Verili), İstanbul: Can.
- Kitabı Mukaddes.
- Şemseddin Sami (2015) Kamus-ı Türki, Ankara: TDK.